

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Att skapa en inkluderande verksamhet för alla barn i fritidshemmet

En studie om hur grundlärare i fritidshem möter alla barns olika behov

Namn: Edwin Lindqvist och Durim Publica

Program: Grundlärarprogrammet med inriktning mot arbete i fritidshem

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LRXA2G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: HT 2022
Handledare: Monica Frick Alexandersson
Examinator: Catarina Andishmand

Nyckelord: Inkludering, Anpassningar, Delaktighet, Barns behov, Barns perspektiv, Barnperspektiv

Abstract

Det övergripande syftet med vår studie är att undersöka hur pedagoger på olika fritidshem beskriver att de arbetar med *inkludering* och *tillgängliga lärmiljöer* ur ett specialpedagogiskt perspektiv samt ur ett fritidspedagogiskt perspektiv. Studiens syfte uppnås med hjälp av följande frågeställningar som enbart har ställts till grundlärare i fritidshem:

- *Hur beskriver fritidshemspersonalen att de arbetar i verksamheten för att inkludera alla barn med utgångspunkt i alla barns behov?*
- *Hur beskriver fritidshempersonalen att de arbetar för att göra lärmiljön tillgänglig för alla barn?*

Studien har sin teoretiska utgångspunkt i *barndomssociologin*, där vi ansåg att *barnperspektivet* kunde förhålla sig till vårt syfte och frågeställningar. Ytterligare en utgångspunkt vi hade med var det *inkluderande perspektivet* utifrån både ett specialpedagogiskt perspektiv.

Studien utgår från en kvalitativ metod, där empirin samlats in genom individuella semistrukturerade intervjuer. Fem skolor deltog i studien, där målet för oss var att få intervjua utbildad personal som aktivt arbetar på fritidshemmen. Inför intervjuerna utformades både en samtyckesblankett och en intervjuguide för respondenterna. Resultat, analys och diskussion avsnitten redogörs i ljust av vald teori, tidigare forskning samt teoretiska begrepp.

Resultatet visar på att lärarna har en tydlig utgångspunkt i barnens behov och intressen samt barns perspektiv när det kommer till sin planering av undervisning i fritidshemmet. Lärarna vill skapa möjligheter för att låta barnen vara delaktiga och bli inkluderade i undervisningen, samtidigt som anpassningar görs utifrån lärarnas synvinkel för vad som anses vara det bästa för barnen. Detta menar lärarna ska bidra till inkludering samt social- och pedagogisk delaktighet för barnen. Lärarna utgår från en helhetssyn på barngruppen där barnens behov och intressen ligger i fokus. Resultatet visar även på hur olika faktorer skapar både möjligheter och motgångar för det inkluderande arbetet. De olika faktorerna redogörs i arbetets resultatavsnitt som vidare sedan diskuteras i arbetets diskussionsavsnitt.

Förord

Detta examensarbete har varit både utmanande och givande på många sätt. Utmaningarna har delvis handlat om kampen mot tiden, tillfällena där vi låst fast och tvivlet på oss själva som har uppstått. Vi lyckades hitta en teori och en arbetsmetod som passade för vårt arbete. Vi känner att genom detta examensarbete har vi kunnat bidra till ett framtida arbete för inkludering och tillgängliga lärmiljöer inom fritidshem.

Vi vill börja med att tacka varandra för ett gott samarbete genom arbetets gång, där vi lyft varandra i tunga stunder, diskuterat och anpassat oss efter varandra. Vi tackar även alla våra fantastiska respondenter som utan tvekan ville delta i denna studie. Ert deltagande gjorde det möjligt för oss att skapa detta examensarbete.

Ett stort tack till våra nära och kära som stöttat oss genom hela utbildningen och som alltid trott på oss.

Vidare vill vi tacka vår handledare Monica Frick Alexandersson som varit en trygghet genom hela arbetets gång. Tack Monica för all hjälp och stöd som vi fått under hela kursens gång!

Ett extra tack vill vi ge till våra VFU- handledare Carin Blennerhed och Fredrik Håland, för alla givande samtal och möten vi haft med er.

Vi avslutar med att tacka Göteborgs Universitet och alla lärare samt kurskamrater som vi fått träffa under dessa år. Ni alla har bidragit med både kunskap och egna erfarenheter som vi tar med oss inför vårt kommande uppdrag som lärare i fritidshem.

Innehållsförteckning

Förord.....	ii
Innehållsförteckning	1
1 Inledning	3
1.1 Disposition	3
1.2 Problemområde.....	4
1.3 Bakgrund	5
2 Syfte	7
2.1 Frågeställningar	7
3 Tidigare forskning.....	8
4 Teori	11
4.1 Barndomssociologi – barnperspektiv och barns perspektiv	11
4.2 Social och pedagogisk delaktighet	13
4.3 Inkludering och exkludering	13
5 Metod.....	15
5.1 Kvalitativ metod.....	15
5.2 Urval.....	15
5.3 Insamlingsmetod	16
5.4 Genomförande.....	17
5.5 Analys.....	18
5.6 Etiska överväganden	19
5.7 Metodreflektion.....	20
6 Resultat.....	22
6.1 Inkludering – social och pedagogisk delaktighet	22
6.2 Anpassningar- barnperspektiv och barns perspektiv	24
6.3 Personalens kompetens och egna lokaler- de kollegiala fördelarna.....	27
7 Diskussion	30
8 Förslag på vidare forskning	33
Referenslista.....	34
9 Bilagor	37

9.1	Bilaga 1: Mejl om intresseförfrågan för studien	37
9.2	Bilaga 2: Intervjuguide	38
9.3	Bilaga 3: Samtyckesblankett.....	39

1 Inledning

Lundbäck (2022) lyfter att fritidshemmet har i uppdrag att möta alla barn som går på fritidshem oavsett behov eller förutsättningar. Författaren menar även att det inte finns så mycket forskning kring specialpedagogik i fritidshem. Lundbäck (2022) menar att detta gör att specialpedagogiken i fritidshem har en gömd del i fritidshemmets verksamhet vilket gör att stödet riktas och fokuseras mest på den obligatoriska skoldagen.

Enligt ”Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshem” [Lgr22] (2022) ska fritidshemmet bidra till en utmanande undervisning, en trygg miljö samt en plats där de kan utforska sin identitet (Skolverket, 2022). Det blir tydligt att lärarna som arbetar i fritidshem har flera olika riktlinjer som de ska förhålla sig till. Utmaningen ligger i att skapa en verksamhet som utgår från alla barns behov och förutsättningar, där alla barn ska inkluderas och känna sig delaktiga i sin undervisning.

Andishmand (Skolverket, 2019) redogör för det som skollagen säger angående extra anpassningar och särskilt stöd. Om skolan anser att det finns en risk för att eleven inte uppnår kunskapsmålen som står i läroplanen, är det skolans skyldighet att erbjuda extra anpassningar. En utredning ska göras av eleven och de extra anpassningar som gjorts för om eleven ska ha vidare rätt till särskilt stöd. Dock ska detta stöd anpassas till den ordinarie undervisningen och inte på fritidshem.

Elevassistenter är ofta med under den obligatoriska skoldagen men går hem när fritidshemsverksamheten börjar (Karlsudd, 2020). Samtidigt är det fritidshemspersonalens ansvar att elevernas utveckling och lärande stimuleras samt att en meningsfull fritid erbjuds (Skolverket, 2022). Det är vanligt förekommande att grundlärare i fritidshem får agera resurs eller vikarie när lärare är sjuka, ta hand om administrativt arbete samt följa specifika elever med speciella behov under skoltid, (Elvstrand m.fl, 2022)

Att den obligatoriska skoldagen prioriteras mer än fritidshemsverksamheten, det framgår i forskning (Andishmand, 2017), trots detta befinner sig behöriga lärare i stora barngrupper och många barn vill vara på fritidshemmet. Med tanke på att fritidshemmet blir bortprioriterat så är det inte heller konstigt att forskning om specialpedagogik i fritidshemmens kontext saknas.

1.1 Disposition

Efter det inledande avsnittet redogörs för det problemområde som ligger till grund för studien. Vidare presenteras problemområdet för studien samt bakgrund som kopplas till relevant litteratur samt egna erfarenheter. Vidare presenteras studiens syfte samt dess frågeställningar, som följs av ett teorikapitel, som berör både teoretiska utgångspunkter och teoretiska begrepp. I nästa avsnitt presenteras det urval av tidigare forskning för studiens område som följs av metodavsnittet. Här redogörs studiens val av metod samt där det beskrivs och förklaras för metodologiska överväganden. Vidare följer resultatkapitlet i vilket empirin analyseras med en tematisk metod. Där diskuteras även likheter och skillnader i resultatet. Avslutningsvis följer en diskussionsdel samt förslag för vidare forskning.

1.2 Problemområde

Under vår verksamhetsförlagda utbildning uppmärksammade vi att lärare på ordinarie skoltid många gånger arbetar med en tillgänglig lärmiljö för alla elever. Lärarna arbetar tydligt med att få alla barn att bli inkluderade i sin undervisning. Lärarna gav även extra anpassningar för elever som var i behov av detta, utifrån skolans möjligheter samt att en del elever som var i behov av särskilt stöd hade en elevassistent till sin befogenhet.

I Skolverkets *Kommentarer till Skolverkets allmänna råd om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram* (2022), beskriver de hur extra anpassningar är en form av stödinsats för elever. Skolverket (2022) redogör för att denna form av stödinsats inte behöver grunda sig i något formellt beslut (Skolverket, 2022). I skollagen (SFS 2010:800, 3 kap. 5 §) står det att om en elev som befaras att inte uppnå de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper får stöd genom extra anpassningar. Extra anpassningar ska ges inom ramen för den ordinarie undervisningen och gäller för elever i samtliga skolformer och i fritidshem (SFS 2010:800, 3 kap. 5 §).

Särskilt stöd beskrivs enligt Skolverket (2022) som insatser av mer ingripande karaktär för eleven, som inte är genomförbara av lärarna inom ramen för den ordinarie undervisningen. Skollagen (SFS 2010:800, 3 kap. 7 §) säger att om eleven fortsatt befaras att inte uppnå betygskriterier och kriterier för bedömning, trots att extra anpassningar satts in ska en noggrann utredning ske av rektorn. Denna utredning ska ske i samråd med elevhälsan, om vilken stödinsats eleven är i behov utav.

Det blev tydligt för oss att det inte var lika enkelt att identifiera hur fritidshemmen arbetar med inkludering i sin undervisning på samma sätt som i klassrummet. Lärare i fritidshemmen arbetar med stora barngrupper och med brist på utbildad personal. Tittade vi efter extra anpassningar, ur ett specialpedagogiskt perspektiv, gjordes dessa i en mindre utsträckning.

Detta anser vi vara ett problem och någon som bör belysas i vår studie, vilket förhoppningsvis kan bidra till ny kunskap inom det fritidspedagogiska fältet. Ur ett fritidspedagogiskt perspektiv kopplade vi det till ett av fritidshemmets huvuduppdrag, som är att skapa en meningsfull fritid för alla barn, en fritid som ska utgå från barnens behov och intressen detta enligt "Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet" (Lgr22, 2022). Frågan är om det är möjligt för lärarna i fritidshem att kunna anpassa undervisningen efter alla barns olika behov, när lärarna har flera lagar och riktlinjer att förhålla sig till?

Detta leder vidare till det större problemområde som har nämnts tidigare, den begränsade mängd tidigare forskning som finns att utgå, när det kommer till specialpedagogik inom fritidshemmet. Det bör riktas lika mycket fokus på fritidshemmets arbete inom området som i den obligatoriska skolan.

1.3 Bakgrund

Lundbäck (2022) beskriver i sin avhandling att fritidshemmet tillkom efter att samhället var i behov av att hitta en plats där barn kunde tillbringa produktiv tid, istället för att tillbringa sin tid på gatorna. Fritidshemmet hade som ansvar att framställa de rätta verktygen åt barnen som förberedde barnen för de krav som samhället har. Vidare kom fritidshemmets roll att ändras till en tid eller plats där vårdnadshavare hade sina barn under tiden som de arbetade. Fritidshemmet hade en nära anknytning till förskolan fram till 1990-talet, där de hade samma pedagogiska utgångspunkt vilket var att ta tillvara barnens fria tid före de aktiviteter som planerades. Grunden för fritidshemmet ligger i det sociala perspektivet, där syftet är att skapa en plats för barnen att upptäcka en social kompetens som passar in i samhället (Lundbäck, 2022). Fritidshemmet befinner sig i ett spänningsfält mellan en socialpedagogisk diskurs och en utbildningsdiskurs (Lager, 2015). Det socialpedagogiska sättet och sättet att arbeta ledde fram till den läroplan vi använder oss av idag (Skolverket, 2016).

Vidare beskriver Lundbäck (2022) specialpedagogik som ett skolorienterat ämne med tydliga riktlinjer i skolan till skillnad mot fritidshemsverksamhet, där väldigt lite forskning finns om specialpedagogik. Det är variationsrikt och svårdefinierat med specialpedagogik, där utgångspunkten är helheten hos eleven. Specialpedagogik ska då finnas tillhands när den "vanliga" pedagogiken inte är tillräcklig (Lundbäck, 2022).

Specialpedagogik är ett ämne som är komplext, beskriver Jakobsson och Nilsson (2011). Författarna beskriver hur specialpedagogik är både ett forskningsområde och ett verksamhetsområde. Forskning inom specialpedagogik dominerades fram till 1970-talet i Sverige (Jakobsson & Nilsson, 2011). Vidare nämner författarna hur man har flera olika perspektiv och synsätt inom specialpedagogiken. Författarna beskriver även hur den specialpedagogiska verksamheten utformas på olika sätt med utgångspunkt i den syn samhället har på människor och kunskap.

Vidare kan vi se hur kända förebilder eller influensers för barn och ungdomar, exempelvis Viktor Frisk, som vill förmedla sitt synsätt på sin funktionsnedsättning ADHD till omvärlden. Han ser inte sin diagnos som ett hinder eller någon motgång i sitt liv. Tvärtom vill han förmedla hur han ser sin funktionsnedsättning som en sorts "superkraft", som han och omvärlden kan acceptera, som i stället hjälper honom genom livet. Både barn och vuxna inspireras av detta, där samhället mer och mer accepterar människors olikheter. Detta kan speglas in i skolan där barnen kommer med olika förutsättningar och behov, där skolan har ett ansvar att skapa en miljö utefter detta. I nuvarande Läroplan (Lgr22, 2022) ska undervisningen i fritidshem ta tillvara olikheter samt att skolan ska ta hänsyn till elevernas behov och förutsättningar. Lärarna har ett stort ansvar att sträva efter att skapa en förståelse för alla barn och deras olikheter, för att sedan kunna anpassa sin undervisning efter barnens behov och intressen (Lgr22, 2022).

Koch (2014) konstaterar hur den obligatoriska skoldagen prioriteras med stöd för elever som är i behov av detta. När fritidshemmets börjar försvinner detta stöd. Problematiken ligger i att dessa barn nu hamnar i en miljö där barngruppen blir större, stökigare och det är brist på personal. Artikel grundar sig från tidningen Fritidspedagogik och en enkät som cirka 3000 fritidspedagoger besvarat. Resultatet pekar på att det upplevs att det finns en okunskap i flera led i skolorganisationen om hur dom olika verksamheterna ska byggas upp. Vidare nämner Koch (2014) Malin Rohlin, lektor vid Specialpedagogiska institutionen vid Stockholms universitet, som säger hur rektorerna saknar utbildning om fritidshem. Detta gör att rektorerna

skriver åtgärdsprogram utifrån ett traditionellt skolperspektiv, därmed inkluderas inte morgon eller eftermiddagsomsorgen in på samma sätt som den obligatoriska skoldagens verksamhet.

Vidare skriver Koch (2014) hur specialpedagoger sällan har fritidshemmet som ett ansvarsområde, samt att bristen på antalet specialpedagoger kontra antal elever på skolorna är ett faktum. Detta gör att tiden inte finns till för att lägga denna resurs på fritidshemmet. Författaren tar även upp hur lagtexter som fritidshemmet ska förhålla sig till blir svår att uppnå när man ser hur den verkliga verkligheten ser ut. Lärare i fritidshemmet blir låsta till vissa barn, som leder till en säkerhet och trygghetsfråga, där den pedagogiska verksamheten försämras.

I Barnkonventionens (2020) grundprinciper är det tre artiklar som är av stor relevans för intresseområdet i vårt arbete: artikel 3 “vid alla beslut som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa”, artikel 12 “barn har rätt till att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Hänsyn ska tas till barnets åsikter, utifrån barnets ålder och mognad”, samt artikel 13 “barnet har rätt till yttrandefrihet; att tänka, tycka och uttrycka sina åsikter, med respekt för andra personers rättigheter” (UNICEF Sverige, 2020).

Jakobsson och Nilsson (2011) redogör för hur det grundläggande arbetssättet som läraren planerar för eleverna kan ha en påverkan på elevernas delaktighet både i sitt lärande samt i den gemensamma gruppen. Författarna förklarar hur barn i behov av stöd drabbas mest då dessa elever får olika typer av anpassningar som kan påverka deras chanser till delaktighet. Anpassningarna kan exempelvis handla om hur eleven förflyttas från gruppen till enskilt rum eller hur eleven får egna uppgifter som skiljer sig från resterande elevers uppgifter. Detta bidrar till att eleven inte själv kan välja när den ska delta i lärandet eller i gruppen. Författarna menar att det arbetssättet som läraren väljer att tillämpa för eleven har stor betydelse för elevens chanser till delaktighet (Jakobsson & Nilsson, 2011). Jakobsson och Nilsson (2011) redogörelse är riktad mot den obligatoriska skolan, men där vi anser att detta är något som även går att appliceras in på fritidshemmet. Mot bakgrund av detta problemområde är det därför, enligt vår mening, av stor betydelse att undersöka vidare hur grundlärare i fritidshem beskriver sitt specialpedagogiska och inkluderande arbete i fritidshemmet.

2 Syfte

Det övergripande syftet med denna studie är att undersöka hur sju pedagoger i fem olika fritidshem beskriver att de arbetar med inkludering samt tillgängliga lärmiljöer, med utgångspunkt i ett specialpedagogiskt perspektiv samt i ett fritidspedagogiskt perspektiv.

Syftet uppnås med hjälp av följande frågeställningar:

2.1 Frågeställningar

Hur beskriver fritidshemspersonalen att de arbetar i verksamheten för att inkludera alla barn med utgångspunkt i alla barns behov?

Hur beskriver fritidshemspersonalen att de arbetar för att göra lärmiljön tillgänglig för alla barn?

3 Tidigare forskning

Som vi nämnt tidigare har den tidigare forskning inom vårt valda område varit begränsat. I detta avsnitt redogör vi för den tidigare forskning som vi anser är relevant samt som går att applicera in till vårt val av område.

Inkluderande arbetssätt

Lundgren och Karlsudd (2013) belyser aspekter som skulle lyfta fritidshemsverksamhet där målet i fritidshem är att tillmötesgå alla barnen oavsett behov eller förutsättningar. Författarna menar på att lärare i fritidshem styr upp en inkluderande verksamhet, som erbjuder fler alternativ för lärande, till skillnad från den obligatoriska skolan som är en mer detaljstyrd. Vidare menar författarna att specialpedagogik har egna riktlinjer, men i kombination av fritidshemspedagogik och specialpedagogik skulle grunden sättas för en välfungerande verksamhet i fritidshem som möjliggör för likabehandling.

Andishmand (Skolverket, 2019) menar att *inkludering* är ett begrepp som inte benämns i läroplanen, samtidigt som alla har rätt till utbildning, en tillgänglig lärmiljö och möjlighet till delaktighet i sin utbildning. Detta tolkas som ett inkluderande arbetssätt för oss som ska bli grundlärare i fritidshem. Inkludering beskrivs även som en gemenskap inom vilken det är möjligt att göra sin röst hörd och bli respekterad, där också delaktigheten fördelas lika bland alla i gruppen (Skolverket, 2019). Delaktighet förknippas inte enbart med den fysiska närvaron i en gemenskap utan verksamheten jobbar mot att skapa en miljö där eleverna ges utrymme för integration och där det möjliggörs för elevernas delaktighet (Skolverket, 2019).

I en studie av Elvstrand, Lago och Lundqvist (2022) framförs en enkätstudie som besvarats av 63 lärare i fritidshem i olika orter runt om i Sverige, där syftet var att lyfta upp hur fritidshemmen arbetar med inkludering samt hur de trivs med att arbeta som lärare i fritidshem. Där de lyfter upp vilka behov som eleverna kräver att de möts upp på bästa sätt.

Att nå ut till alla barn menar Elvstrand, Lago och Lundqvist (2022) har att göra med faktorer som stora barngrupper, tunt med personal samt lokaler som inte är anpassade för fritidshemsverksamhet. De aspekter som barnen finner att de har svårt med i fritidshem är den sociala grundförståelsen. Med stora barngrupper visar det sig leda till att intrycken blir allt för många därav skapas det en otrygg miljö. Inkluderingen av alla barnen försvåras vilket gör att alla barnens behov inte möts.

Gustafson och Hjärne (2015) har gjort en studie i en relativt nystartad friskola. Där har forskarna med utgångspunkt i den lokala skolkulturen, undersökt pedagogernas beskrivningar av skolans arbetssätt. Forskarna använder sig utav det sociokulturella perspektivet och genomför fokusgruppsintervjuer samt en narrativ analys på deltagarnas berättelser av inkluderande pedagogiska strategier (Gustafson & Hjärne, 2015).

I resultatdelen menar deltagarna att skolan arbetar med ett inkluderande arbetssätt samt att det läggs stor vikt vid att bygga relationer till elever och föräldrar men även tidigt skapa en bild av elevernas kunskap och behov (Gustafson & Hjärne, 2015). Vidare förklarar Gustafson och Hjärne (2015) att specialpedagogen har en viktig roll i skolan. Hon ingår i ledningsgruppen samt ansvarar för de nyutbildade lärarnas första år på skolan för att inkludera ett specialpedagogiskt tänk från början (Gustafson & Hjärne, 2015).

Lundbäck (2022) har skrivit en avhandling som diskuterar specialpedagogik i fritidshemmet. Avhandlingen baseras på fyra artiklar och en kapp (en sammanläggningsavhandling), där Bronfenbrenners systemteori används som redskap för att analysera artiklarnas resultat.

Den tredje artikeln Lundbäck (2022) redogör för i sin avhandling är en studie där man ville undersöka hur lärare i fritidshem arbetar främjande, genom ord och handling, med den sociala inkluderingen. I denna studie låg ostrukturerade observationer till grund, där urvalet låg i sammanhang, plats och människor.

Resultatet visar på hur det finns lärare som arbetar med social inkludering genom ord och handling. Resultatet visar samtidigt hur ett icke engagemang i elevernas lekar infinner sig hos vissa lärare där arbetet med den sociala inkluderingen inte existerar. Studien visar att om lärarna är med i barnens lek främjas chanserna för social inkludering genom ord och handling. Resultatet redogör även för lärarnas olika roller på skolgården. De lärare som inte är med i barnens aktiviteter ses mer som observatörer, övervakare eller konflikthanterare. Vidare i resultatet redogörs det för hur lärare i den gemensamma leken uppmärksammar betydelsen av variation och mångfald. Det handlar om att skapa aktiviteter/lekar där alla ska kunna delta utifrån deras förutsättningar. På så sätt skapas chans för att motverka exkludering. I studien betonas det även hur lärarna ser på den fria tiden eleverna har på fritidshemmet, där lärarna ser denna tid som en chans för att skapa vänskapsrelationer. Resultatet indikerar dock på hur barn i behov av särskilt stöd inte får det stöd som behövs för social inkludering, vilket gör att den "fria" tiden kan ses som ett hinder för dessa barn. Slutligen visar resultatet på hur elevers olikheter och behov tas i beaktning av lärarna när det kommer till fritidshemmets aktiviteter. Författaren betonas även hur stora elevgrupper samt behovet av utbildad personal kan ses som en utmaning för arbetet med social inkludering.

Vikten av hur du som lärare ser på inkludering, menar Elvstrand (2022), är till stor del verksamhetens grund, det är viktigt att inkludera alla så att eleven upplever känslan av samhörighet samt en mottaglighet för mångfald. Vidare lyfter Elvstrand (2022) vilka förutsättningarna som krävs för att möjliggöra ett arbetssätt där alla inkluderas. Elvstrand (2022) talar där om betydelsen av att personalen besitter kunskap både teoretiskt och praktiskt om sociala relationer. Detta visar att det gynnar både lärarnas arbete i fritidshem och för verksamhetens struktur och anpassning bäst med personal som har förståelse för mångfald bland barnen.

Organisatoriskt dilemma

Karlsudd (2020) betonas att antalet barn i barngrupp på fritidshem har ökat medan antalet utbildade lärare har minskat. Karlsudd (2020, s. 3) konstaterar även att barn som är i behov av stöd många gånger har en elevassistent under den obligatoriska skoldagen, men som försvinner under fritidshemsverksamheten.

Vidare presenterar Karlsudd (2020) två olika modeller som kallas "the narrow" och "the wide" som används i en pilotstudie med syfte att förstå hur specialundervisning aktualiseras i fritidshemmet. "The narrow" beskrivs som det smala tillvägagångssättet där man arbetar för att barnen ska passa in i verksamheten, medan "the wide" beskrivs som det breda förhållningssättet där man arbetar för att anpassa miljön för eleverna (Karlsudd, 2020).

I artikelns resultatdel framgår det att personalen i fritidshemmet strävar efter att ha ett brett förhållningssätt i sitt arbete, men att fritidshemmet går mer åt ett mer skolbaserat fritidshem.

Vidare menar personalen att de vill skapa mer kunskap om specialpedagogik riktat mot fritidshemmet men att detta inte prioriteras (Karlsudd, 2020). Avslutningsvis poängterar Karlsudd (2020) att pilotstudien inte går att använda som generalisering men att den kan användas som redskap för framtida studier och för personal på fritidshem.

I avhandlingens andra artikel vill Lundbäck (2022) få svar på hur lärare i fritidshem samt specialpedagoger beskriver behovet av stöd.

Författaren redogör för resultatet genom en enkätstudie där resultatet visar på hur ett holistiskt synsätt på eleverna infinner sig hos lärare och specialpedagoger. Vidare lyfts det fram ur ett skolperspektiv för behovet av specialpedagogiskt stöd, där det finns en samverkan mellan lärare i fritidshem och specialpedagoger med fokus på elevers skolsituation. Resultatet visar även på vilka positiva effekter samverkan mellan lärare i fritidshem, lärare och specialpedagoger har i sitt arbete med inkludering, tillgängliga lärmiljöer samt extra anpassningar. Man utgår från barnens behov i sitt arbete och ser hur samverkan ligger till grund för att kunna skapa så bra förutsättningar som möjligt för eleverna. Det betonas från lärare i fritidshem hur behovet av extra resurs, i form av personalförstärkning, behövs för att verksamheten ska kunna anpassas och vara ett komplement för elever som är i behov av särskilt stöd. När det kommer till inkludering menar lärarna att detta främjas för elever i behov av särskilt stöd genom samverkan mellan skola och fritidshem.

Andishmand (2017) framhåller betydelsen av att bedriva en verksamhet med personaltäthet, där den utgör en stor grund i att tillmötesgå alla barnens behov. Brister i verksamheten så som personalbrist, olämpliga lokaler samt barngrupper som är för stora beskrivs som hinder som pedagogerna möter dagligen i formandet av verksamheten. Kombinationen med barn i behov samt stora barngrupper leder till att pedagogerna positionerar och intar ett helikopterperspektiv, då fokuset hamnar på minoriteten av gruppen. Därav offras de mål och riktlinjer som förväntas av fritidshemmet. Vidare lyfter Andishmand (2017) att brist på lokaler i fritidshem gör att lärare i fritidshem känner att de inte har tillräckligt med rum att forma sin verksamhet utefter alla barnens behov.

Resultatet i Elvstrand, Lago och Lundqvist (2022) studie visar också att majoriteten av fritidshemlärarna har andra arbetsuppgifter än vad deras yrke efterfrågar, oftast förekommer det under skoltid, där majoriteten av lärarna i fritidshem säger sig ta hand om mindre grupper i skolan, agera som resurs i klassen eller ha hand om ett barn med speciella behov. Trots de olika rollerna som lärare i fritidshem får axla så visar resultaten att de flesta av lärarna i fritidshem trivs i sitt arbete. Lärare i fritidshem menar att de trivs i fritidshemmet på grund av de kan följa barnens utveckling där det är givande, skapa relationer med barnen samt att det kollegiala beskrivs som en viktig del i deras trivsel. Vidare visar resultatet att de stödinsatser som skolan får upphör när eleverna kommer till fritids. Detta menar lärare i fritidshem gör yrket mindre glädjefyllt, där faktorer som stora barngrupper tillför ansträngd arbetsuppgift samt bristande förståelse från ledningen för fritidshemsverksamheten inte når upp till förväntningarna, vilket resultatet i studien visar att den obligatoriska skoltiden prioriteras när det gäller resurser. Lärare menar att de trivs i fritidshemmet där det är givande att följa barnens utveckling, skapa relationer samt att det kollegiala beskrivs som en viktig del i deras trivsel.

Stor vikt läggs på personal med kompetens, vilket Elvstrand, Lago och Lundqvist (2022) lyfter upp i deras resultat, där det delvis finns tillräckligt med kompetens bland de fritidshem som deltagit i undersökningen. Samtidigt har vissa svarat att det saknas helt kompetens.

4 Teori

I denna del lyfter vi fram den teori som vi kopplar till vår studie. Vi tar upp betydelsen av de olika begreppen inom teorin som vi ser kan vara relevanta, kopplat till studiens frågeställning och övergripande syfte. Vi har valt att redogöra för de teoretiska begreppen genom underrubriker för att underlätta läsningen. De begrepp som tas upp i detta avsnitt är: *barnperspektiv*, *barns perspektiv*, *social- och pedagogisk delaktighet samt inkludering och exkludering*.

4.1 Barndomssociologi – barnperspektiv och barns perspektiv

Halldén (2007) beskriver för barndomsforskning och dess framfart som började under 1980-talet. Hon lyfter upp den engelske sociologen Chris Jenks som argumenterar för barn som delaktigt fenomen i samhället i sin bok "*the sociology of childhood*". Vidare belyser författaren den danske sociologen Jens Qvortrup, som med ett stort inflytande bedrev argument för barns rätt i samhället och inte som en övergångsfas till vuxen ålder. Han bedrev ett stort europeiskt projekt om barndom som ett socialt fenomen. Vidare lyfter Halldén (2007) fram Leena Alanen som en viktig teoretiker i den barndomssociologiska arenan. Hon kom att knyta samman barndomsforskningen med feministiska forskningen där hon utgick ur ett systematiskt tänkande inom barndomsforskning.

Corsaro (2005) belyser hur barn oftast beaktas som framtida vuxna där de utesluts ur samhället som barn, och blir där av bortglömda. Författaren menar att man sällan ser vuxna ta vara på barnens egna tankar, idéer eller behov på ett sätt som barnen skulle önska. Corsaro (2005) använder sig av begreppet "*marginalized*" som benämns i samband med att en grupp eller individ uträknas från samhället, det blir då problematiskt att höra barnens röster.

Vidare lyfter Corsaro (2005) hur barnen inte har någon som representerar de i frågan om större inflytande i samhället, och blir ett enkelt mål att glömmas bort. Men att det nu på senare tid ändrats med inflytande av andra frågor eller ämne som diskuteras. En av anledningarna till att intresset för barndomen och betydelsen av barns inflytande i samhället har ökat beror på att utrymmet för andra marginaliserade grupper ökat. Däribland feminismen och kvinnors rättigheter.

Corsaro (2005) benämner två modeller som faller in i i barndomssociologin. Den första modellen som skribenten lyfter upp är "*deterministisc model*" där barn ses som ett problem i samhället och bör kontrolleras tills att barnen är redo, det vill säga när de nått vuxen ålder. Den andra modellen "*constructivist model*" redogör för barntillåten syn som lyfter barnets röst, tankar, idéer och ger barnen möjlighet att skapa sin egen värld.

Ett barndomssociologiskt perspektiv anser Holmberg (2020) vara relevant när man vill skapa sig en förståelse för barn och bemötandet av barn. För att få reda på för hur barnets bästa uttrycks i fritidshemmet kan barndomssociologin bidra till detta, menar Holmberg (2020).

Vidare skriver Holmberg (2020) om begreppet *barnperspektiv* som kan vara en riktlinje för det område man vill undersöka. Holmberg (2020) menar att det handlar om att visa intresse och reflektera över barnen samt att implementera vår syn på deras omgivning. I ett barnperspektiv riktas synen på den tid och plats som barnen befinner sig i. Vidare förklarar författaren hur man

genom att anta perspektivet främjar chanserna för att få reda på vad som är det bästa för barnet (Holmberg, 2020).

Att förstå och se världen ur ett barndomssociologiskt perspektiv och förstå barnens sätt att tänka, möjliggör utrymme för deltagande i undervisningen samtidigt som barnet kan inkluderas i ett socialt sammanhang. Att uppleva något eller att se på något på ett speciellt sätt beskrivs i perspektivet inom fenomenologin, detta menar Perselli och Haglund (2022) handlar om att ta tillvara vad barnen vill, hur barnen vill och när barnen vill inom barndomssociologin.

Perspektiv som begrepp infaller inom ramarna för barndomssociologi, menar Perselli och Haglund (2022) handlar om att synliggöra upplevelsen och finna dess unika betydelse i form på ett specifikt sätt samt ur ett specifikt synhåll. Som utgångspunkt i det barndomssociologiska perspektivet ska barnen ha en central del i deltagandet av verksamhetens formande där barnen själva styr sin omgivning. Det blir därmed av betydelse för barnens delaktighet att de får göra sina röster hörda så att det kan tillföra skillnad i verksamheten.

Vidare beskriver Perselli och Haglund (2022) att den planerade undervisningen skiljer sig från de oplanerade aktiviteterna, eftersom barnens delaktighet i de planerade aktiviteterna inte är lika stor som i de oplanerade aktiviteterna som styrs upp i fritidshemmet. När lärare planerar aktiviteter utefter barnens bästa men villkoren sätts med utgångspunkt i de vuxnas synvinkel, kan det beskrivas som att aktiviteterna planeras ur ett barnperspektiv. Den oplanerade undervisningen kan istället beskrivas som aktiviteter som sker med utgångspunkt i barns perspektiv. Barnens makt att vara delaktiga i vad som ska göras, hur det ska göras och när det ska göras, märks tydligare i den oplanerade undervisningen. Detta visar på vilka delar av verksamheten som inkluderar barnen och ger alla barn möjlighet att delta i fritidshemmets verksamhet, därav skapas en plattform där alla barnen kan delta oberoende av vilka förutsättningar eller behov som barnen har.

Halldén (2007) beskriver begreppen *barnperspektiv* och *barns perspektiv* som en del inom barndomssociologin. Barnperspektiv är att ta tillvara på barnets behov och se efter barnets bästa, det vill säga att barnet intar en position som är förutbestämt men att den är anpassad efter hur vuxna anser är bäst för barnet. Halldén (2007) belyser barns perspektiv som ett mer barncentrerat begrepp, där barnens tankar och beskrivningar får en central ingång inom barndomsforskningen.

Barnperspektiv beskrivs av Bergnehr (2019) som en uppfattning om vad barn vill och där man ser världen ur barnets synvinkel. Författaren menar att denna uppfattning ska ske genom de vuxna och är något som man ska uppnå att förstå. Vidare menar Bergnehr (2019) att barnperspektivet är en syn som vuxna skapar om barnens värld, vilket utesluter barnens egna tankar, erfarenhet och idéer. Detta menar Bergnehr inte hör till barndomssociologisk forskning, eftersom den enbart fokuserar på vuxnas syn och förståelse om barnens perspektiv.

Även Elvstrand (2009) lyfter fram begreppet och beskriver barnperspektivet som ett sätt att forma omgivningen efter barnens behov där vuxna ser till barnens bästa. Barns perspektivet tillåter barnen själva att kontrollerar utformningen av sin omgivning och får sina röster hörda.

4.2 Social och pedagogisk delaktighet

Begreppet delaktighet anses vara ett mångsidigt begrepp som kan ha flera olika betydelser menar Elvstrand (2013). Vidare menar författaren att det ofta saknas en definition av begreppet, trots att intresse av att studera barns delaktighet i olika sammanhang har ökat. För att undvika missförstånd gällande begreppet delaktighet, bör man redan innan en studie genomförs definiera begreppet så att aktiviteter med syftet att arbeta med delaktighet blir tydligt (Elvstrand, 2013). Vidare menar Elvstrand (2013) att delaktighet som begrepp även kan handla om *känsla av delaktighet*, där individens egen uppfattning av delaktighet blir central. Detta innebär att delaktighet kan upplevas olika hos olika individer i en grupp (Elvstrand, 2013).

Även Jakobsson & Nilsson (2011) betonar hur begreppet delaktighet är flernyanserat och finns på flera olika nivåer. Författarna redogör för hur forskning inom delaktighet visar sig handla om olika processer inom inkludering samt exkludering. Med andra ord handlar det om olika förutsättningar och villkor för människan inom olika nivåer (Jakobsson & Nilsson, 2011).

När det kommer till den sociala kontra den pedagogiska delaktigheten förklarar Jakobsson & Nilsson (2011) utifrån dess betydelser för elever i skolan att den sociala delaktigheten handlar om hur eleverna deltar i den sociala gemenskapen. Författarna menar att eleven har ett stort eget ansvar att delta socialt eftersom den vuxnas inflytandet av det som sker i kamratgrupper är begränsat. Gällande den pedagogiska delaktigheten förklarar författarna hur barns delaktighet i en arbetsgemenskap ligger i fokus. Detta kan handla om hur arbetsuppgifter utförs lika av alla barn i en grupp eller hur ett arbetssätt tillåter olikheter både i arbetssätt och arbetsuppgifter som eleverna gör (Jakobsson & Nilsson, 2011).

Ett relevant dilemma som författarna redogör för är hur delaktighet för elever i behov av stöd kan vara komplicerat. Elever i behov av stöd har ofta olika anpassningar som ibland kan göra så att eleven tas bort från den grupp den tillhör, där elevens chans till delaktighet påverkas. Författarna redogör för hur betydelsen av helheten i det grundläggande arbetssättet i gruppen främjar chanserna för delaktighet för elever i behov av stöd (Jakobsson & Nilsson, 2011).

4.3 Inkludering och exkludering

Elvstrand (2022) menar att inkludering i fritidshem kan tillämpas på olika sätt för att uppnå alla elevers tillhörighet, oavsett behov eller bakgrund. Som pedagog handlar det om att arbeta på ett sätt så att alla elever skall kunna delta i de olika aktiviteterna som erbjuds i verksamheten. Det krävs rätt förutsättningar för relationsskapande, lärande och meningsfull fritid. Att kunna verkställa att alla kan delta kan kräva extra anpassningar för att bidra med särskilt stöd för de elever som är i behov av det, samt betonar Elvstrand vikten av att anpassningarna som tillämpas på fritidshem formas efter fritidshemmets begäran och inte skolans då dessa miljöer skiljer sig från varandra (Elvstrand, 2022).

Vidare lyfter Skolverket (2022) att undervisningen i fritidshem ska ta vara på elevernas olikheter och skapa en plats där eleverna ska känna sig trygga, så att de kan utforska sina sociala förmågor samt utmanas till att utvecklas. Fritidshem har i uppdrag att möjliggöra för kamratskap där eleverna tillsammans är delaktiga i de olika aktiviteterna som finns för eleverna (Skolverket, 2022). Att rättvist skapa en plats där alla är lika värda och att möjliggöra för att alla ska känna tillhörighet i gemenskapen i samhället, som i sin tur motverkar exkludering är

något som Lundbäck (2022) beskriver som grundideén i inkludering. Vidare beskriver Elvstrand och Lago (2019) att exkludering är en process i vilken eleverna tolkar deras roll i sitt umgänge, det vill säga hur barnen förhåller sig i den sociala aspekten. Författarna menar även att i lärarnas försök av att inkludera eleverna kan det även leda till en exkludering. De anpassningar som lärarna tar fram för att skapa en inkluderande miljö kan sluta med exkludering, då lärarna inte tar in barnens perspektiv i anpassningarna.

Jakobsson och Nilsson (2011) tar upp begreppet *inclusion*, som används istället för begreppet integrering. Vidare förklarar författarna att inclusion handlar om hur alla ska vara med- eller inberäknade i en helhet som är samma för alla. Författarna menar att genom begreppskiftet vill man rikta synen mot ett mer inkluderande synsätt.

Sammanfattningsvis kan sägas att ovanstående författare som diskuterar exkludering kontra inkludering, framhåller elevernas roll i processen att skapa kamratskap i sociala sammanhang. Detta ses som en viktig aspekt i elevernas processer för kamratskapande. Elevens hopp om att komma in i en grupp för att känna sig inkluderad kan sluta med exkludering. Inkludering och exkludering går hand i hand och det är begrepp som är viktiga att förhålla sig till i fritidshemsverksamheten.

5 Metod

5.1 Kvalitativ metod

I denna studie har vi valt att använda oss av en kvalitativ metod. Enligt Kvale och Brinkmann (2014) har kvalitativa metoder blivit de centrala metoderna för samhällsforskning. Författarna menar hur denna typ av forskningsmetod har blivit som en hemmaplan för många discipliner såsom exempelvis pedagogik.

Olika former av kvalitativa metoder kan exempelvis vara att forskarna genomför intervjuer, analyser av texter eller observationer (Ahrne & Svensson, 2015). Författarna beskriver hur kvalitativa metoder kan tolkas som motsatsen till de så kallade kvantitativa metoderna. Använder man sig av en kvantitativ metod vill man oftast mäta data. Detta kan ske i form av enkätundersökningar där forskarna kan redovisa den statistiska datan. Författarna poängterar att skillnaden mellan dessa två metoder är hur de utförs samt hur material eller data som tas fram på olika sätt analyseras.

I den kvalitativa metoden valde vi att använda oss av semistrukturerade intervjuer. Genom semistrukturerade intervjuer kunde våra frågor anpassas utifrån vad respondenternas svar, vilket kunde främja chansen för oss att få en bredare information inom ämnet som vi undersökte (Ahrne & Eriksson-Zetterquist, 2015). Bryman (2018) redogör för hur intervjuer är den mest sannolika metodform att använda sig av i kvalitativ forskning. Vidare redogör författaren att målet med kvalitativa intervjuer är att ge utförliga och detaljerade svar för forskaren. Kvale och Brinkmann (2014) beskriver hur intervjuer bidrar till ett mer strukturerat samtal där intervjun har ett syfte. Författarna menar att samtal bidrar till ny kunskap om människors erfarenheter. Vidare skriver författarna hur den som intervjuar bör ställa omsorgsfulla frågor samt ska vara en lyhörd lyssnare för att bidra till ny beprövad kunskap till intervjuaren (Kvale & Brinkmann, 2014). Vidare valde vi att spela in samtliga intervjuer.

Bjørndal (2018) beskriver två huvudsakliga fördelar med ljudinspelning. Det första handlar om hur ljudinspelning konserverar observationer av ett ögonblick. Författaren menar eftersom vi har ett begränsat minne kan ljudinspelning ses som ett komplement till att kunna minnas. Den andra fördelen handlar om den detaljrikedom som bevaras i en inspelning (Bjørndal, 2018). Vidare menar författaren genom att kunna lyssna om flera gånger på en intervju kan nya detaljer upptäckas, som skapar nya intressen och reflektioner. Detta var bidragande anledningar för vårt val av den kvalitativa metoden och semistrukturerade intervjuer.

Detta blev viktiga utgångspunkter för vårt val av intervjuer för att få in material. Ovanstående presentationer av kvalitativa intervjuer blev verktyg att ta med oss i vårt vidare arbete, vilket genererade till att vi utformade en intervjuguide som låg till grund för våra intervjuer.

5.2 Urval

Vi fick tidigt till oss, av tidigare kurskamrater samt personer som gjort examensarbeten med intervjuer som forskningsmetod, att vi skulle börja fokusera på att nå ut till skolor och lärare som vi hade någon form av anknytning till. Personerna menade på att det oftast var enklare att

få respons av dessa än med helt främmande skolor. Detta var något som vi tog till oss och utgick ifrån.

Vi började med att ta kontakt med fem olika grundskolor som vi hade någon form av tidigare anknytning till (se bilaga 1). Skolorna vi kontaktade var placerade utanför Göteborg vilket vi ansåg inte skulle ha någon påverkan på vår studie. Fokuset för denna studie låg i att få reda på hur lärare i fritidshem beskrev hur de arbetade med en tillgänglig lärmiljö och inkludering utifrån barnens behov. Därmed utgick vi från att svaren skulle utgå från de möjligheter som deras skola hade att erbjuda. Kontakten skedde genom e-mail där rektorerna kontaktades i första hand med en förfrågan om intresset ens fanns för att vilja delta. Vi insåg tidigt att vi skulle bli tvungna att ringa upp samtliga rektorer eftersom vi inte fick den snabba återkopplingen vi önskat. Efter att vi samtalat med rektorerna, där samtliga visade att det fanns ett intresse av att vilja delta i vår studie fick vi kontaktuppgifter till den personal som skolans fritidshem hade att erbjuda.

Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) påpekar hur det sällan räcker med att intervjua enstaka personer. Författarna menar att genom att komma upp i ett högre antal intervjuer ökar chanserna för ett material som upplevs som mer säkert samt att enskilda personers personliga uppfattningar är oberoende av ett fenomen (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015). Därmed blev det viktigt för oss att få ihop mellan 6–8 individuella intervjuer som förhoppningsvis skulle kunna ge oss tillräckligt med material till våran studie. För att få relevanta och trovärdiga svar kopplat till vårt syfte samt våra frågeställningar hade vi en önskan om att respondenterna gärna fick ha någon form av pedagogisk utbildning, exempelvis *lärare i fritidshem*, *fritidspedagog* eller *fritidsledare*. Detta innebar att vi satte vissa kriterier för vilka våra respondenter skulle bli, vilket kan ses som att vi gjorde ett kvoturval. Ännu en önskan vi hade var att personerna vi skulle intervjua skulle vara aktivt arbetande på något av skolans fritidshem.

Med tanke på att vi valde att intervjua flera personer med någon form av utbildning strävade vi efter att nå en svag nyans av *mättnad*, vilket innebär att svaren till slut inte skiljer sig åt och att svarsmönstret liknar varandra i flera intervjuer (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015). Samtidigt var vi medvetna om för att nå en full mättnad behövdes egentligen fler intervjuer göras. Vi var även medvetna om att intervjuer ger mycket underlag och risken att det blir för mycket underlag skulle finnas.

Sammanfattningsvis blev vår önskan om att få intervjua utbildad personal i fritidshem uppfylld. Vi lyckades få ihop sju intervjuer på fem olika skolor, med aktivt arbetande lärare i fritidshem som hade olika lång erfarenhet. Detta ansåg vi som ett lyckat resultat när det kom till genomförandet av denna del i arbetet.

5.3 Insamlingsmetod

Som vi nämnt tidigare valde vi att använda oss av en kvalitativ metod för denna studie och detta skulle ske i form av individuella och semistrukturerade intervjuer. Att ha ambitionen om att få kunskap om samhället genom sinnesdata, som all empirisk forskning inom samhällsvetenskapen byggs på är något som Ahrne och Svensson (2015) betonar. Vidare förklarar författarna att sinnesdata handlar om hur vi kan uppfatta data genom våra olika sinnen

så som se, höra, känna, lukta och smaka. Framför allt berörs se och höra i inom samhällsvetenskaperna (Ahrne & Svensson, 2015).

En kvalitativ metod gav oss chansen till att skapa mer öppna frågeformuleringar, med följdfrågor som kunde anpassas utefter situation samt där vi kunde bestämma i vilken ordning frågorna skulle komma (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015). Inför våra intervjuer skapade vi en intervjuguide som skulle ligga till grund för våra intervjuer. Intervjuguiden bestod av totalt 12 frågor, varav fyra var mer allmänna frågor och resterande nio var kopplade till vårt syfte och frågeställningar (se bilaga 2).

5.4 Genomförande

Vi besökte fem olika skolor där totalt sju intervjuer genomfördes, där samtliga lärare som vi intervjuade hade någon form av pedagogisk utbildning och arbetade aktivt på skolans fritidshem. Vi båda deltog i genomförandet av alla intervjuer. På de skolor där vi hade mer än en intervju lyckades vi planera dessa på samma dag. Detta minskade risken för att respondenterna skulle samtala om frågor och svar med varandra, vilket skulle kunna leda till mindre sanningsenliga svar. Som vi nämnt skedde intervjuerna på respondenternas arbetsplatser och vid alla, förutom två, kunde vi sitta i lokaler helt ostört. Under två av våra intervjuer blev vi störda, där det blev viktigt för oss att vara uppmärksamma på om respondenten gav oss ett för onyanserat svar, eftersom detta kunde beror på att hen inte förstått eller tagit del av frågan fullt ut (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015).

Intervjuer inleddes på ett vänligt sätt varje gång genom en kortare presentation av oss, vad vår studie handlade om samt förutsättningarna för hur intervjun skulle gå till (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015). Vi gjorde ett aktivt val att inte på förhand ge våra respondenter information om vad vår studie handlade om. Detta för att respondenterna inte skulle få möjlighet för att kunna formulera svar innan intervjun. När studien presenterats gav vi lite tid för respondenten att förbereda sig samt landa i området vi skulle samtala och fokusera på. Vidare fick samtliga respondenter skriva på en samtyckesblankett där de godkände och bekräftade sitt deltagande till studien (se bilaga 3).

Respondenterna fick totalt svara på 12 frågor och där vi meddelade att vi ville försöka hålla oss till intervju som skulle ta mellan 30–45 minuter. Trots vår tidsram hade oftast våra respondenter längre tid till sitt förfogande, vilket gav både oss och respondenterna chans till att verkligen förstå och svara utförligt på frågorna som vi hade. För att minska risken för missförstånd eller misstolkningar av frågorna använde vi oss av ett enkelt språk i våra frågeställningar. De inledande frågorna var enkla och vänliga för respondenten (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015). En variation i vilka följdfrågor som ställdes skedde beroende på hur huvudfrågorna hade besvarats (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015). Det var även viktigt för oss att visa intresse för vad respondenterna berättade, genom att i våra följdfrågor repetera respondentens egna ord, som ofta bidrog till att respondenten ville berätta mer (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015).

Nästan alla personer vi intervjuade hade vi någon form av kännedom/relation till sedan tidigare. För att skapa bra intervjuer anser Esaiasson m.fl. (2017) att man inte bör känna respondenterna för väl eftersom man kan ta varandra för givet. Detta var något vi hade med oss när det kom till valet av personer som skulle delta. Vi upplevde däremot hur våra relationsband med våra

respondenter gynnade hela processen i både val av personer samt våra intervjuer. Redan vid första kontakten visades ett stort intresse från personerna om att vilja delta. Kanske berodde detta på att dom kände en trygghet till oss. Relationerna gav även en avslappnad känsla från första stund i mötet med våra respondenter. Vi vill dock betona hur både vi och respondenterna infann sig i en betydligt mer professionell roll så fort intervjun startade. Vi beslöt oss för att dela upp intervjuerna där en av oss ställde frågor och förde dialogen, medan den andra antecknade och tog ansvar för den teknik vi valt att använda oss av. Den av oss som kände respondenten tog ansvar för teknik och anteckningar. Det beslutet togs för att minska risken för påverkan av respondentens svar.

Vi valde även att ljudinspela intervjuerna på två olika enheter vilket skulle underlätta vår kommande transkribering. När man spelar in blir det viktigt att den som blir intervjuad godkänner att bli inspelad (Eriksson-Zetterquist & Ahrne, 2015). Vi använde oss även utav ett transkriberingsprogram på en av våra datorer som spelade in och skrev ner intervjuerna. Här fick vi dock vara noggranna med att allt som sades kommit med i dokumentet så inget missats. Valet att använda flera olika redskap under våra intervjuer upplevde vi som gynnsamma i vår transkriberingsprocess.

När alla frågor hade besvarats gav vi alltid respondenten tid för ytterligare tankar och reflektioner, eller om vi kände att vi saknade svar på någon fråga. Avslutningsvis tackade vi respondenterna för deras medverkan och uppmanade dem att kontakta oss om någon fundering kring studien skulle uppstå.

5.5 Analys

I vår analys valde vi att använda oss av Braun och Clarks (2013) tematiska analys för en kvalitativ undersökning, där analysen guida oss genom processen med hjälp av sex steg som enkelt gick att följa. De sex stegen var till grund för att identifiera, analysera samt rapportera kvalitativ data. De sex stegen beskrivs vidare i stycket nedan.

Första steget av Braun och Clark (2013) var “familiaring yourself with your data”. Här skulle vi fördjupa oss helt i den data som vi samlat in. I delen där vi hade intervjuerna spelade vi in själva intervjun samtidigt som vi satte igång ett transkriberingsprogram i datorn som fångade upp ordagrant vad som sades. Detta gav oss material i ljudformat samt text, efter det så gick vi igenom texten i efterhand för att dela upp ordentligt vad som sades i intervjun. Därefter fick vi lyssna på ljudet igen samtidigt som vi läste igenom och redigerade den nedskrivna texten. Detta gav oss fördel i att fördjupa oss i materialet för att kunna få fram likheter och skillnader från de olika respondenterna svar. Detta ledde oss sedan vidare till nästa steg.

Steg två “Generating initial codes” innebar att vi, efter att vi hade lärt känna vårt material, kunde identifiera vad som var användbart samt det som inte behövdes. Här använde vi oss av intervjuerna som vi transkriberat, där vi noga läste igenom en intervju åt gången och sedan markerade med olika färger i kategorier som representerar vad som behövs och vad som inte behövs.

Tredje steget löd “searching for themes”. Här skulle vi med grund i studiens syfte söka kategorier och teman i vår empiri. Vårt syfte och frågeställningar hade vi som grund i upplägget

av frågorna som ställdes till respondenterna under intervjuerna och materialets analys genomfördes för att på bästa sätt uppnå studiens syfte och besvara dess frågeställningar.

Det fjärde temat som Braun och Clark (2013) lyfter upp är "Reviewing themes". Här följdes steg 3 upp men de teman eller kategoriseringar som gjorts kombinerades mer till varandra samt att vi säkerställde att de förhöll sig till syftet och frågeställningen.

Femte steget var "defining and naming themes". Här skulle teman vara klara och vi skulle benämna dem och lägga till underrubriker. Här hade vi som vi nämnt i steg två markerat transkriberingen i olika färger som gjorde det enklare för oss att få fram en karta som visade vad som kunde kombineras, detta gjorde så att vi såg tydlighet i teman som vi sedan kunde arbeta med och skapa en tydlig väg för arbetet. Våra valda teman hade sin utgångspunkt i teorin och de teoretiska perspektiven.

Sista steget i Braun och Clarks (2013) steg är sjätte steget "Producing the report". Här skulle vi påbörja uppbyggnaden av resultatdelen, så att vi kunde få fram meningar och formuleringar från de olika intervjuerna som hjälpte till att besvara våra frågeställningar.

5.6 Etiska överväganden

I de etiska överväganden som vi hade utgick vi från Vetenskapsrådet (2002, 2017). Vi informerade respondenterna tydligt om arbetets övergripande syfte samt att de själva fick bestämma om deras deltagande samt att de när som helst kunde dra tillbaka allt material som vi tagit del av. Vidare var vi tydliga med att informera om att allt material som vi fick skulle enbart hanteras av oss studenter samt att det som respondenterna delade med sig skulle förvaras säkert hos i skydd från att hamna i fel händer, samt att materialet skulle raderas i samband med att arbetet var klart.

Detta var den informationen som respondenterna fick ta del av i samtyckesblanketten (se bilaga 3) som respondenterna sedan skrev på. Detta har respondenterna enligt samtyckeskravet som beskrivs i Vetenskapsrådets (2017) rätt till att dra tillbaka när som helst utan att känna något dåligt samvete över sitt beslut.

Vi grundade våra etiska överväganden i de fyra etiska övervägande, informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet (Vetenskapsrådet, 2002). I informationskravet gällde för oss som forskare att tydligt förklara för respondenterna vad vårt arbete gällde samt vilka rättigheter som respondenterna har. Samtyckeskravet är det som respondenterna antog som ett godkännande av deras deltagande av intervjun och arbetet genom att skriva under samtyckesblanketten. Vidare ingick konfidentialitetskravet vilket betyder att vi som genomförde studien skall ta hand om all data som vi samlar med högsta säkerhet samt att vi tydligt förklarar vad vi ska använda datan till. Nyttjandekravet betyder att vi skulle vara tydliga med att datan som respondenterna delade med sig av enbart skulle komma användas till vårt arbete.

Kvale & Brinkman (2014) redogör för vikten av informerat samtycke och konfidentialitet, där syftet är att respondenterna ska få tydlig information om varför studien görs och hur det ska gå till. Vidare redogör författarna att det är viktigt att förmedla att respondenten frivilligt väljer att

delta i studien och hen när som helst kan dra sig ur. Författarna nämner även konfidentialitet där vikten av samtycke från respondenterna om den privata data som samlas in inte görs identifierbar.

5.7 Metodreflektion

Det framkommer i valet av metod att vi använt oss av en kvalitativ metod, genom semistrukturerade intervjuer. Vi ville studera hur lärare säger sig arbeta med inkludering och tillgängliga lärmiljöer utifrån ett fritidshems perspektiv samt ett specialpedagogiskt perspektiv, vilket var studiens övergripande syfte. Vi ansåg att en kvalitativ metod i form av intervjuer skulle ge oss möjligheten att få ta del av respondenternas tankar, reflektioner och berättelser kring de frågor som vi avser att få svar på. Vi anser även att vårt val av metod skulle ge oss mer underlag och material för att kunna svar på studiens frågeställningar samt dess syfte.

Vidare ansåg vi att fördelarna blev fler i valet av kvalitativ studie jämfört med en kvantitativ studie. Hade vi valt en kvantitativ studie i form av exempelvis enkäter hade det blivit ett mer begränsat utrymme för vårt tolkade av materialet. Det blev viktigt för oss att välja en metod som skulle kunna ge oss möjligheten till att få höra och lyssna på vad respondenterna hade att säga om det vi eftersträvade att få svar på, vilket vi anser hade blivit mer begränsat i en kvantitativ metod.

Det låg i stor vikt för oss att få möta våra respondenter och få höra med deras egna ord hur det inkluderande arbetet utfördes inom deras verksamheter. Trots att vi kunde anpassa följdfrågorna utifrån respondenternas svar på huvudfrågorna, blev de inte alltid detsamma. Beroende svaret kunde följdfrågorna skifta vilket vi skulle kunna ansett som en nackdel för vårt val av intervjumetod. Eftersom vi spelade in samtliga intervjuer blev det lättare för oss att gå tillbaka och lyssna om på intervjuerna, som bidrog till att vi kunde börja sortera, kategorisera och analysera materialet.

Då denna studie genomfördes under en begränsad tid blev det viktigt för oss att komma i kontakt med olika skolor direkt för att kunna komma igång med intervjuerna. I urvalsprocessen valde vi att kontakta skolor som vi hade någon form av tidigare koppling till. Fördelen med detta var att samtliga skolor vi kontaktade visade intresse direkt om att vilja medverka direkt. Om dessa skolor nu inte visat intresse hade vi blivit tvungna att börja kontakta andra skolor som vi förstått via kurskamrater varit problematiskt och tagit tid. Tack vare den snabba respons vi fick från skolorna kunde intervjuerna börja genomföras hyfsat tidigt, som gav oss mer tid till transkriberings processen. Vidare i urval var dom flesta av respondenterna personer som vi träffat förut, vilket var något vi uppmärksammade oss på. Vi planerade upp våra intervjuer utifrån vem som kände vilken respondent, för att kunna bestämma vem som skulle hålla i intervjun och vem som skulle anteckna samt sköta teknik. Genom att planer upp intervjuerna på detta vis ansåg vi att detta gav chans till minskad risk för påverkan av svaren från respondenterna. Efter insamlat material ansåg vi inte att våra tidigare relationer med både skolor och respondenter gjort något negativ påverkan på materialet.

Valet av den kvalitativa metoden gav oss material med tillräcklig information för att kunna ge oss svar på våra frågeställningar och därmed uppnå studiens syfte.

Vi ansåg att en kvantitativ metod i form av exempelvis enkätundersökningar inte hade givit lika nyanserade svar, kopplat till våra frågeställningar, som i en intervju. Utifrån vårt syfte och frågeställningar valde vi bort en kvantitativ metod då studien inte handlade om att mäta den data vi fick in. Vi ville komma nära den verklighet som lärare i fritidshemmet befinner sig i där vi framför allt ville höra vad lärarna hade att säga om fenomenet.

6 Resultat

Efter att vi analyserat resultatet, utifrån vår valda analysmetod, har vi valt att redogöra för resultatet genom att utgå efter teman som vi fångat upp. Resultat avsnittets olika teman är framskridet i ljuset av teori samt teoretiska begrepp.

Vi har analyserat respondenternas svar i ljuset av den barndomssociologiska teorin, ett specialpedagogiskt perspektiv samt ur det ett fritidspedagogiskt perspektiv. Samtliga respondenter arbetade aktivt i fritidshem, där samtliga även hade någon form av akademisk utbildning inom fritidshem. Utifrån detta kan ett antagande göras, att tack vare lärarnas kunskap och kompetens kunde svaren förhålla sig till vår valda teori samt teoretiska begrepp. Detta genererade till ett lyckat resultat som gav oss svara för studiens syfte och frågeställningar.

För att göra det tydligt för läsaren om vem som säger vad kommer respondenterna benämnas med siffrorna 1–7 i kommande avsnitt.

6.1 Inkludering – social och pedagogisk delaktighet

Resultatet visar att lärarna arbetar utifrån en helhetssyn på gruppen, där vikten att fånga upp varenda individs behov sker i olika grupsituationer. Samtidigt påpekar lärarna även hur viktigt det är att ha en bredd i sitt arbete för att de specifika behoven som finns bland barnen kan mötas, där det ges möjlighet till inkludering och delaktighet. Resultatet indikerar på att lärarna förhåller sig till ett inkluderande arbetssätt, som sker i olika former och med olika tillvägagångssätt.

Hela gruppen

En av våra respondenter berättar om hur ett utvecklingsarbete har tagit form i hens verksamhet, som tar sin utgångspunkt i den obligatoriska skolan men som kan anpassas på fritidsverksamheten.

Vi har ett utvecklingsarbete här på skolan som heter Utmärkt Skola. Och det är väl i andra steget som vi arbetar i nu och då utgår vi från en bok som heter Klassrumsdesign. Vilket verkligen är inriktat på skola men som man kan konvertera på våran verksamhet...och det innebär om jag har förstått det rätt att man presenterar någonting och tanken är att alla ska vara med i samma ämnesområde. Men att man har väldigt olika utgångslägen (Respondent 1).

Respondenten menar här att genom utvecklingsarbetet ges det chans för lärarna att kunna erbjuda alla barn en bred undervisning, trots att utgångsläget ser olika ut. Lärarna planerar sin undervisning utifrån sin synvinkel på vad de anser är bäst för barnen, där man strävar efter att inkludera alla barnen i sin undervisning. Resultatet kan kopplas till det Jakobsson och Nilsson (2011) beskriver, hur undervisningen i sin helhet bör utgå från att inkludera alla barn.

En annan respondent berättar och förklarar om hur skolan och verksamheten använder sig av anpassningar som är konstruerade för alla barn, som sedan blir anpassningar som utvecklas vidare eller läggs till efter de mer specifika behoven som finns bland barnen.

Men jag tycker att man utgår ifrån hela gruppen först och så tittar vi på de specifika behoven sen. Men oftast så är det ändå som sagt en kombination, för när vi tittar på hela gruppen så kommer dom specifika fallen också dyka upp, som gör att det blir en helhet på allting och då finns de inkluderade arbetet i det liksom. Så att det är svårt att säga det ena eller det andra. För oss att bli det den här kombinationen av det liksom (Respondent 6).

Så att det är ju så brett som möjligt man alltid ska arbete så att det finns en tillgänglig lärmiljö så att det anpassas för alla individer (Respondent 5).

Samtliga respondenter visar att de har en tydlig bild av vad de själva menar med ett inkluderande arbetssätt, som bottnar i deras kunskaper om barnens behov och tillhörighet. Denna tydlighet var något som samtliga intervjuer genomsyras av, där den röda tråden syntes i de olika områden i respondenternas svar och tankesätt. De talar dock även om att det ska finnas olika alternativ av aktiviteter för barnen att välja mellan, samt att det är viktigt att möta alla barnen på samma sätt oavsett utfall.

Idag har jag presenterat att man kunde få göra en mandala julkula. Några nappar på det, andra eller en del inte ens säger någonting medan andra kommenterar att det vill jag inte göra. Men då förtydligar jag som lärare vad som finns att göra. Det har liksom sitt smörgåsbord med spel och med pärlor, bara att få lov att vara en stund så tror jag att det är ganska bra att det blir en variation och att aldrig tvinga barnen att göra någonting som man inte vill (Respondent 4).

Här menar respondenten att de ger chans för barnens delaktighet i arbetsgemenskapen, där lärarna presenterar arbetsuppgifter som ska kunna utföras lika av alla. Samtidigt skapas det även chans för den sociala delaktigheten som sker i kamratgruppen genom det gemensamma intresset för arbetsuppgiften som ska genomföras (Jakobsson & Nilsson, 2011). Genom svaret kan man tyda att respondenten utgår från att hela gruppen ska kunna delta samt kunna utföra den presenterade aktiviteten, som ska främja det inkluderande arbetet.

Även det tänker jag också är något som är jätteviktigt när man just möter några barn som kan tycka att det är väldigt jobbigt med det här misslyckandet. Vilket kanske inte ens är ett misslyckande, men i deras ögon är det. Om exempelvis ett barn har klarat att göra ett "super pimpat" julkort och så klarar det andra barnet av att måla ett halvt julkort, så är det viktigt att alltså ge cred till båda barnen på samma sätt. Alltså att man inte "WOA DEN HÄR VAR JU DET FINASTE JAG SETT!" till det ena barnet och sen "vad bra" till det andra. Allting är lika värdefullt, så att det inte blir något prestige och att liksom få vara på sin verksamhet och bara ha roligt (Respondent 5).

Här redogör respondenten för hur de försöker att ta tillvara på alla barnens olikheter samt att vara en som stöttar barnen oavsett hur bra eller dåligt det går, så att alla känner sig lika delaktiga. På detta sätt skapas det chans för lärarna att inkludera barnen i den pedagogiska delaktigheten. Flera av respondenterna redogör för hur de erbjuder variation i verksamheten som ger eleverna möjlighet att själva få välja vad de vill ta från det som beskrivs som *smörgåsbordet*.

Vidare redogör flera av respondenterna för hur de strävar efter att erbjuda en bred variation av val aktiviteter och lärmiljöer i verksamheten för barnen. Respondenterna menar att detta ska bidra till att ge eleverna möjlighet att själva få välja vad de vill ta från det så kallade *smörgåsbordet*.

Smörgåsbordet

Som vi kunde läsa i citatet ovan var det flera av respondenterna som använde sig av begreppet smörgåsbord i sina svar. Detta begrepp handlar om, enligt respondenterna, att kunna erbjuda barnen en bredd av aktiviteter som de kan välja mellan. Resultatet visar på att det blir tydligt i respondenternas förklaringar att lärarna utgår från en helhetssyn över barngruppen, där de strävar efter att inkludera alla barn i undervisningen. Man har även utgångspunkt i att visa intresse i vad barnen vill och kan, där alla barn ska kunna klara av att genomföra aktiviteterna som erbjuds på smörgåsbordet. Att eventuella anpassningar måste göras för att stötta de barn som är i behov av detta, är något som resultatet visar alltid erbjuds. Smörgåsbordet innefattar både fria och styrda aktiviteter som ska bidra för en social- och pedagogisk delaktighet hos barnen, som även strävar efter att motverka exkludering i de olika kamratgrupperna som infinner sig hos barnen.

Fritidshemslärare olika roller

Att fritidshemslärare intar olika positioner och roller som är nödvändiga för att skapa en plats där barnen känner sig trygga, för att bidra till att barnen kan finna en trygghet i att skapa kamratrelationer, är något som resultatet visar. Tryggheten hos barnen bidrar även till hur de kan känna sig inkluderade bland resterande barn. Respondenterna beskriver sin arbetsuppgift som varierande, hur de visar sig tillgängliga i olika platser och sammanhang är vägen till att skapa en inkluderande lärmiljö. En av respondenterna redogör för hur lärare alltid ska finnas tillgängliga i hallen där vissa barn har det svårt med för mycket intryck.

Ja en sak som jag också kommer på nu är att vi alltid har en person i hallen när barnen ska gå ut (Respondent 6).

Genom lärarens närvaro kan barnen känna en trygghet och en säkerhet menar respondenten. Vidare redogör ytterligare en respondent för hur det kan handla om att följa ett barn med särskilda behov hela dagen, där lärarens band med barnet blir en viktig del för att barnet ska fungera bland de andra barnen. Här kan man tyda att barnperspektivet genomsyras genom lärarens närvaro, vilket visar att barnen har möjlighet till att skapa samt tänka fritt i en vuxens närvaro.

Jag fungerar som en resurs på dagarna för en elev, samma elev är jag liksom mentor för på fritidshemmet. Så jag följer eleven, följer även eleven i ett projekt. Så det är jag som leder och stöttar eleven det projektet. Ibland gör vi så att jag kanske behöver flytta på mig för att han flyttar på sig. Så att jag blir hans trygghet och jag försöker vara vid hen (barnet) hela tiden (Respondent 3).

6.2 Anpassningar- barnperspektiv och barns perspektiv

För att få svar på hur lärarna arbetade med inkludering och ett fritidshem som är planerat efter alla barns behov blev det viktigt för oss att få reda på hur detta görs och vad som krävs enligt respondenterna. Resultatet visar på ett stort utbud av möjligheter för hur olika anpassningar

görs och hur de kan se ut, där både barnperspektiv och barns perspektiv tas tillvara på. Resultatet visar även att anpassningar är något som görs på samtliga fritidshem i någon form.

Flera av respondenterna talar om hur undervisningens grundtanke är att man utgår från att alla barn ska kunna delta i undervisningen, men att genom olika utgångslägen behöver anpassningar göras både på individ- och gruppnivå, både i mindre och större utsträckning.

Överenskommelser

En av respondenterna berättade om hur överenskommelser mellan elev och lärare kan ses som en form av anpassning. Här handlar det om att den vuxne visar ett intresse för barnet, lyssnar, ser och sätter sig in i barnets värld för att kunna reflektera för att se och hitta lösningar. Den vuxne, i detta fall läraren, utgår från barnets behov och vad som är bäst för barnet (Elvstrand, 2009) vilket tyder på att lärarna utgår från barns perspektiv.

En annan elev har också väldigt svårt för det här med stökiga miljöer och många människor. Då är överenskommelsen att han går med till matsalen och sen så tar eleven någonting att äta och så tar hen med sig det tillbaka och så sätter sig i klassrummet och får sitta där. Så man gör ju överenskommelse med dem som behöver det och försöker möta var och en och liksom erbjuder saker, man diskuterar och man försöker komma fram till någonting så att det ska kännas bra för eleven (Respondent 2).

I ett annat fall hade läraren hittat ett material och ett tillvägagångssätt som kunde anpassas till en eller flera i elever. Läraren visar här på hur hen har utgått från elevens behov för att sedan skapa en lösning för vad läraren anser vara det bästa för eleven.

Man försöker möta eleverna med vad dom behöver som exempelvis en elev som har lite svårt med det här med förflyttningar och vara i en miljö där det är mycket, då blir det liksom svårt och då har jag hittat ett material i form av frågekort. Men som jag har använt och haft till alla barn... men som jag har hållit vidare vid till den eleven. Det är ju ett sätt att liksom försöka möta eleven och hjälpa eleven att klara av det (Respondent 2).

Resultatet visar hur lärarna menar att de arbetar mot att skapa en plats där alla barn kan känna sig lika värda och känna delaktighet. Lärarna strävar mot ett inkluderande arbetssätt genom sina anpassningar där barns perspektiv ligger i fokus. Detta innebär att respondenterna inte redogör för några risker för exkludering genom sina anpassningar, vilket är något som Elvstrand och Lago (2019) redogör för om läraren inte tar in barnens perspektiv i anpassningarna. Vidare lyfter Corsaro (2005) hur det sällan förkommer att lärare tar vara på vad barnen själva vill göra. Detta tyder på att anpassningarna som görs för barnen är oftast vuxenstyrda.

Corsaro (2005) beskriver att barn ses som problem i barndomsfasen innan de nått vuxenfasen, där benämns begreppet "deterministisk modell". Detta begrepp påminner om barnperspektiv som Halldén (2007) lyfter, där barns röster hörs men att det styrs i slutändan av andra riktlinjer som vuxnas erfarenheter samt politiskt håll.

Bildstöd

Den mest övergripande anpassningen som resultatet visar är hur samtliga fritidshem använder sig utav bildstöd. Denna form av anpassning har blivit allt mer vanligt inom den obligatoriska skolan och något som allt fler lärare använder sig av i sin undervisning. På senare tid har bildstödet tagit sig in i fritidshemmet, som visar en positiv effekt för barnens möjlighet för förståelse, delaktighet samt inkludering. Bildstöd som anpassning görs för alla barn, även fast alla barn kanske inte är i behov av det, berättar flera av respondenterna. Vissa av respondenterna redogjorde för hur några barn även hade egna bildstöd vid sin plats som var anpassat efter deras behov.

Vi har en stor tavla i hallen också för alla eleverna. Så ett bildstöd för f-1 ett bildstöd för 2-3 sen finns det vissa elever som vill ha och behöver på sin egen plats (Respondent 3).

[...] och du nämnde bildstöd... ja den är inte anpassad till en elev specifikt. Sedan så är det ju några som kanske är i större behov av det, men den är ju också bra för alla... (Respondent 5).

Med barnen och barnens behov i fokus kan detta tolkas som att grundlärarna arbetar för att skapa en så tydlig och meningsfull undervisning som möjligt med en lärmiljö som anpassas för alla barn. Anpassning skapar en tydlighet för barnet samt att det skapar utrymme för barnet att delta i undervisningen (Perselli och Haglund, 2022). Barnets deltagande i sin omgivning är något som även Halldén (2007) lyfter som en viktig aspekt i barndomssociologin, där barnet ska ges utrymme att forma verksamheten och vara delaktig. Detta gör att bildstöd kan ses som en anpassning som indikerar på att lärare arbetar inom den barndomssociologiska teorin. Läraren lägger fokuset utifrån barnets perspektiv men även i vad den vuxne anser vara det bästa för barnet. Vidare menar respondenterna att bildstödet ska främja möjligheterna för både barnens delaktighet samt inkludering i fritidshemmets socialpedagogiska tradition. Vidare belyser även Halldén (2007) barns perspektiv som en syn på barnen som egna personer i samhället, där deras tankar och idéer finner plats i samhället nu och inte ses som process till vuxenålder.

Vidare berättade olika respondenter om hur olika former av material köps in för att användas som olika anpassningar för barnen, med utgångspunkt i barnens olika behov.

Vi har köpt in ganska mycket bordsskärmar, både lite mindre bordsskärmar som man kan spärra av intryck och ett antal större skärmar. Vi har även hörselkåpor och erbjuder även ljudböcker så elever som är i behov av att stänga av sig lite från omvärlden och få lite lugn och ro kan göra det. I matsalen har vi skärmat av och tänker väl på vilka elever som behöver så lite intryck som möjligt (Respondent 3).

Det blir tydligt i resultatet att både skolan och verksamheten strävar efter att skapa en miljö som anpassas efter barnens behov, där anpassningar antingen eller finns tillgängliga. Genom olika former av anpassningar kan verksamheten skapa tillgängliga lärmiljöer utefter barnens behov.

Mindre organiserade grupper

Ytterligare en anpassning som resultatet visar är att stora barngrupper som finns på fritidshemmen organiseras om till mindre grupper. Resultatet visar att denna form av

anpassning görs med utgångspunkt i vad som gynnar lärarna, där respondenterna menar att för stora barngrupper gör det svårare för lärarna att involvera sig i barnen, där möjligheterna för inkludering och delaktighet försvåras. Utifrån respondenternas svar, där lärarnas synvinkel genomsyrar svaren, kan man tyda att denna form av anpassning genomsyras av den barndomssociologiska teorin. Därmed kan ett antagande göras i att lärarna använder sig främst av ett barnperspektiv, när det kommer till denna form av anpassning. Trots att svaren har en utgångspunkt ur de vuxnas synvinkel kan ett antagande göras att det handlar om i vad de vuxna anser vara det bästa för barnen, vilket kan kopplas till Halldéns (2007) beskrivning av barnperspektivet. Respondenterna betonar att utmaningen med denna form av anpassning ligger i att skapa grupper som är anpassade efter barnens behov, där man vill ta tillvara kamratrelationer och skapa chans för den sociala delaktigheten hos barnen.

Trots att olika anpassningar görs med olika syften visar resultatet att det alltid finns en utmaning.

Och det är en av våra största utmaningar eftersom behoven ser så olika ut för varje individ. För många barn så är ju fritidshemmet en arena för den sociala... umgänget eller sådant som man inte kan göra i sitt hem. Då har man möjlighet att hitta många olika kamrater. Alla barn har kanske inte den sociala förmågan och kanske inte ens är intresserade utav det (Respondent 1).

Man kan tolka detta som att respondenten strävar efter att inkludera barnen i den sociala delaktigheten men trots att anpassningar görs för att främja detta, kan utgångsläget bli något helt annat då barnet inte visar något intresse för den sociala delaktigheten. Det blir tydligt att lärarna måste vara uppmärksamma på barnen då deras intresse och behov kan skifta snabbt, vilket gör att undervisningen därmed kan bli mer situationsstyrd.

Det blir tydligt i studiens resultat att lärarna i dessa fritidshem kan sägas arbeta utifrån den barndomssociologiska teorin, där barnperspektivet främst ligger i fokus när det kommer till deras planering och undervisning. Respondenterna talar om hur man anpassar verksamheten i så stor utsträckning som möjligt för att alla barn ska kunna delta. Respondenternas svar genomsyras av de styrdokument som fritidshemmet ska följa, där anpassningar görs för att eftersträva dess riktlinjer.

6.3 Personalens kompetens och egna lokaler- de kollegiala fördelarna

Utbildad personal

Resultatet visar lärarnas uppfattningar om att de som är utbildade sitter på en professionell kompetens, som bidrar till planeringen av vilka anpassningar som krävs utefter barnens behov. Flera av respondenterna menar även att personal med en viss utbildning inom området främjar verksamhetens arbete när det kommer till att stärka arbetslaget, de anpassningar lärarna gör samt det inkluderande arbetet hos barnen. Med utbildad personal menar respondenterna att barn kan fångas upp bättre och få den uppmärksamheten som krävs för att alla behov ska mötas, att anpassningarna får bredd och de små detaljerna uppmärksammas effektivare. På samtliga skolor visade resultatet att man har en hög personalstyrka som är utbildad inom fritidshem, vilket tyder på att arbetslaget strävar mot samma mål och riktlinjer.

I denna del av resultatet kan man se en koppling till den barndomssociologiska teorin, där barnperspektivet ligger som en utgångspunkt. Svaren utgår från vad de vuxna anser vara bäst för barnen och i sin tur vad som gynnar lärarnas planering, undervisning och slutligen verksamheten.

Rätt personal som tillsätts på rätt arbetsuppgift för att tillmötesgå alla barnens behov är viktiga aspekter som framkommer bland svaren från samtliga respondenter. För att förstå barnens behov och kunna anpassa verksamhetens lärmiljö så att den passar alla barn, krävs en viss grundförståelse för styrdokument men också för den forskning som finns.

Jag tycker att forskningen ändå är väldigt viktigt i dom här frågorna. Att man egentligen ska fördjupa sig mer i forskningen. Man kan ju tycka och tänka väldigt mycket. Men det är ju inte det skolan går ut på, utan det är ju att man har en kompetens som utgår från forskningen (Respondent 1).

Vidare berättar respondenterna även om svårigheterna de upplever med att nå ut till alla barn på grund av personalbrist samt personal utan utbildning. I ett önsketänkande samt från tidigare erfarenheter talar flera respondenter om hur de upplevt och tror att utbildad personal inom det specialpedagogiska området som finns tillgängligt för fritidshemmen, bidrar till att kunna skapa en verksamhet som är anpassad efter alla barns behov.

Jag tänker på andelen personal, att det finns utbildad personal och att det kanske inte är personal från fritids som sätts som resurser. Utan att det ska finnas utbildad personal för det, som kanske arbetat och studerat inom specialpedagogik som finns att tillgå för fritids (Respondent 3).

När respondenterna ger svar utifrån ett önsketänkande blir det tydligt att de inte går att nå en helt felfri verksamhet. Men det blir tydligt att en önskan om utbildad personal som trivs med sina arbetsuppgifter bör kunna bidra för en välfungerande verksamhet, enligt respondenterna.

Jag tror aldrig att man kan få den ultimata verksamheten. Jag tror att det handlar om en varierad miljö, personer som gillar sitt jobb, relations knytande pedagoger som blir sedda av varandra och ett kollegialt lärande. Att man själv alltså trivs med sina arbetsuppgifter, att man känner att de är utvecklande både på förmiddagen och eftermiddagen, att det inte blir så där slentrian. Samt att man har utbildad personal som kan styrdokumentet, där man inte behöver förklara. För det är ganska slitsamt att arbeta med utbildade personer i längden (Respondent 7).

En röd tråd blir tydlig genom samtliga respondenternas svar i ämnet *utbildad personal*, där de oftast kände att barnen inte fick den uppmärksamheten som krävdes för att höras. Aspekter som brist på personal samt med bristande kompetens menar respondenterna utgör ett hinder för fritidsverksamhetens miljö, då den inte kan anpassas på ett sätt där alla barn blir sedda. Det blir tydligt att svaren utgår från respondenternas synvinkel, där de menar att man bör ta tillvara på den kompetens som en utbildad lärare besitter, för att skapa en fungerande verksamhet. Holmberg (2020) lyfter vikten inom barndomssociologin att möta alla barnen samt att relatera till barnens tankar och idéer, därav skapa en verksamhet som är för barnets bästa.

Egna lokaler

Att ha en egen plats för fritids var något som kunde ge lärarna de verktyg som krävdes för att skapa en plats som utformas efter elevernas behov. Respondenterna medgav i intervjuerna att lokalerna som de delade med skolan inte var ideala för fritidshemmet, att lokalerna inte kunde anpassas efter barnens önskan eller ur barnens värld. Resultatet indikerar på att ett fritidshem som har sina egna lokaler kan bidra till delaktighet och inkludering. När barnen ständigt behöver avsluta aktiviteter och städa undan projekt för att anpassa sig till den obligatoriska skolan hämmas barnens delaktighet och det inkluderande arbetet.

Annars så tycker jag att våra lokaler är ju inte, om jag får säga, utformade för fritidshem. Det är ingen hemkänsla, myskänsla på det sättet alls och att det hela tiden är väldigt skolifierat lokalmässigt. Det är synd att man hela tiden måste plocka undan, att man inte kan spara (Respondent 7).

Jo men det är den väl egentligen. Sen önskar man ju alltid som fritidslärare att man skulle få ha sitt eget, där man alltid kan ha sin fritidsverksamhet igång. Man behöver inte städa undan och göra clean för dagen efter liksom (Respondent 4).

Elvstrand (2009) belyser barns perspektiv inom barndomssociologin där barnen själva ska ha rätt att forma och vara delaktiga i utformningen av sin omgivning.

Enligt läroplanen (Lgr22, 2022) står det att fritidshemmet ska vara bidragande i att barnen ska känna sig trygga i verksamheten som erbjuds. Vidare står det att fritidshemmet ska möjliggöra till skapande och utveckla elevernas kreativa förmåga, där barnen vidare kan skapa goda kamratrelationer (Skolverket, 2022). Resultatet visar på att detta är delar som det inte läggs någon vikt i när det gäller fritidshemmet. Samtliga respondenterna känner på grunda av faktorer som bristande lokaler, utbildad personal samt större barngrupper och otillräcklig personal blir det allt svårare att möta dessa förväntningar, samtidigt se efter alla barnens behov.

Resultatet visar ännu en gång hur den barndomssociologiska teorin genomsyras utifrån svaren från respondenterna. Genom den helhetssyn på verksamheten som respondenterna har, där en balansgång mellan barnperspektivet och barns perspektiv görs, ur både ett specialpedagogiskt- och fritidspedagogiskt perspektiv, strävar lärarna efter att skapa tillgängliga lärmiljöer samt en inkluderande verksamhet.

7 Diskussion

Med denna studie ville vi studera hur lärare i fritidshem säger sig arbeta med inkludering samt med en tillgänglig lärmiljö utifrån alla barns behov. Utifrån våra tidigare erfarenheter samt bristen på forskning inom området, ansåg vi att detta var ett aktuellt område att studera. Materialet analyserades i ljuset av teori, teoretiska begrepp samt tidigare forskning vilket tillsammans gav svar till studiens syfte och frågeställningar.

Studiens resultat visar att lärarna säger sig arbeta ur en helhetssyn i de olika fritidshemmen, där barnen ligger i fokus, för att skapa en verksamhet som är anpassad för alla. Lärarna bekräftar i sina svar att de arbetar aktivt med inkludering och med en tillgänglig lärmiljö, där anpassningar görs och utformas efter barnens olika behov och förutsättningar. Detta är något vi kan koppla till hur pedagoger bör arbeta med inkludering. Elvstrand (2022) beskriver, för att inkludera alla bör pedagogerna arbeta pedagogiskt så att de fångar upp gruppen och inte enbart individen, detta för att verksamheten ska inkludera alla oavsett behov. Vår slutsats blir att olika anpassningar bör planeras och även göras för att skapa en inkluderande verksamhet, där alla barnen får tillgång till olika lärmiljöer och delaktighet.

Vidare i analysen av studiens resultat blev det tydligt för oss att lärarna följer den läroplan som fritidshemmet har för att skapa en fungerande verksamhet. Trots att begreppet *inkludering* inte står utskrivet i läroplanen, som Andishmand (2019) nämner, genomsyras ändå resultatet av begreppet. Genom resultatet drar vi slutsatsen att lärarna arbetar med ett inkluderande arbetssätt som utgår från barnens behov och förutsättningar. Detta sker genom olika former av anpassningar som lärare, delvis i samverkan med specialpedagoger, skapar utefter barnens behov. Genom resultatet kan vi konstatera att ett inkluderande arbetssätt inte går att undvika om man vill skapa chans för en verksamhet som anpassat alla barn. Vidare kan vi även dra slutsatsen genom att skapa anpassningar som är för alla, minskar man risken för exkludering för vissa barn. Alla barn kan känna sig delaktiga och inkluderade i sin undervisning, som bidrar till den meningsfulla fritid som fritidshemmet ska skapa för barnen.

Angående frågor som berörde greppet inkludering, bekräftar lärarna att man vill att barnen ska känna sig delaktiga och få sin röst hörda i undervisningen. På så vis drar lärarna slutsatsen att inkludering kan ske och tillgängliga lärmiljöer kan utformas. Detta är något som stämmer överens med det som Gustafson och Hjärne (2015) lyfter där författarna redogör för ett inkluderande arbetssätt och relationsskapande till både elever och vårdnadshavare. Skribenterna menar, att genom ett inkluderande arbetssätt och relationsskapande skapar lärare förståelse för elevernas behov i god tid. Vidare beskriver skribenterna i studien hur specialpedagogen får en viktig roll i ledningen men också i att tidigt fånga upp nyexaminerade lärare i början av sin karriär, där de tidigt fångar upp vikten av anpassningar i syfte till en inkluderande lärmiljö (Gustafson & Hjärne, 2015).

Vidare i vår studies resultat redogörs det även för motgångar som kan göra det svårt för lärarna att lyckas med att nå ut till alla barn i det inkluderande arbetet med tillgängliga lärmiljöer. Två centrala motgångar som resultatet visar, handlar om det faktum att barngrupperna i fritidshemmen blir allt större och att bristen på utbildad personal ökar. Detta blir tydliga faktorer som även Karlsudd (2020) betonar, som lärarna anser påverkar deras arbete.

Stora barngrupper är något som även vi upplevt under vår verksamhetsförlagda utbildning, som anses vara problematiskt för lärarna. För stora barngrupper innebär att anpassningar bör göras genom att skapa mindre grupper, där lärarna måste pussla ihop konstellationer för att verksamheten ska fungera både för barnen och för lärarna. Genom att forma mindre barngrupper ger man å ena sidan chans för barnen att inkluderas i den sociala delaktigheten. Lärarna kan enklare se barnens olika behov och forma undervisningen efter detta. Å andra sidan kan barnen uppleva exkludering från sina kamratrelationer där läraren låser sig till ett barnperspektiv. Resultatet visar att dessa anpassningar bör göras för att skapa chans för inkludering samt för att kunna erbjuda alla barn samma undervisning. Mindre grupper kan skapas efter att lärarna gjort en kartläggning av barnens olika behov och intressen. Det, påstår vi, skapar chans för lärarna att nå ut och möta alla barn. Anpassningen ska även bidra för främjandet av barnens lärande. Andishmand (2017) framhåller att om det finns en personalbredd i verksamheten så skapas utrymme för att möta alla barn. För att förstå vad som anses vara det bästa för barnen och vilka anpassningar som bör tillämpas, påstår vi att en balansgång mellan barn- och barns perspektiv bör finnas i lärarens utformning av undervisning.

En annan motgång handlar om det gemensamma arbetet lärare har med utbildad personal. Respondenterna menar inte att den utbildade personalen gör ett sämre arbete än den som är utbildad. Däremot pekar resultatet mot att problem kan uppstå när det kommer till den okunskap för bland annat styrdokument som utbildad personal har. Respondenterna menar att mycket tid läggs på att behöva förklara varför olika beslut tas eller bestäms. Utbildad personal planerar ofta tillsammans, där de utgår ofta från huvudfrågorna *Hur, Vad och Varför?* där något ska göras på ett visst sätt. Dilemmat kan därmed bli att den utbildade personalen har svårare att förstå varför vissa beslut tas eller varför vissa anpassningar görs, vilket därmed bidrar till att alla i verksamheten inte arbetar mot samma mål. Här blir det upp till den utbildade personalen att lägga tid på att informera och förklara samt skapa förståelse för den utbildade personalen. På de fritidshem där vår studie visar att man har en tät utbildad personalstyrka kan ett antagande göras att den tidigare nämnda motgången inte blir lika påtaglig. Lärarna menar att när alla har ett likasinnade tankesätt blir det enklare att planera verksamheten och dess anpassningar utifrån barnens behov. Elvstrand m.fl. (2022) lyfter i sin studies resultat att lärare märker att den kollegiala kompetensen är något som nämns bland de fritidshemmen i deras studie. Därmed kan man dra slutsatsen att en verksamhet med utbildad personal är en starkare och mer gynnande för att kunna nå barnens behov.

Samtliga respondenter i vår studie hade någon form av utbildning inom området fritidshem. Trots att resultatet visar att lärarna verkar arbeta med inkludering och att de arbetar utifrån deras kompetens och erfarenheter, betonas ändå fördelarna med en stark personalstyrka som är utbildad. Undervisningen kan anpassas utefter elevernas olika behov, genom de lärare som sitter på kompetens inom området, där exempelvis specialpedagoger, resurser eller anpassat material kan tillsättas för de i barn som är i behov av detta. Det handlar om hur en kartläggning bör göras över hela barngruppen i samverkan med specialpedagoger, skola och fritidshem för att se vilka eventuella anpassningar som bör tillämpas. Genom samverkan främjar man möjligheterna för inkludering, tillgängliga lärmiljöer och anpassningar (Lundbäck, 2022).

Vi drar slutsatsen att samverkan är en central och bidragande faktor för det främjande arbetet med inkludering samt tillgängliga lärmiljöer, hos lärarna i fritidshemmet. Under vår verksamhetsförlagda utbildning kunde vi se den positiva effekt som samverkan mellan vårdnadshavare, skola och fritidshem hade på både barnen och verksamheten. Genom samverkan med hemmet gavs det chans för verksamheterna att tillsammans hitta lösningar,

alternativ eller eventuella anpassningar utifrån barnens behov. Barnet får även chans att förmedla sin syn på och upplevelse av fritidshemmet till vårdnadshavare, som i sin tur lärarna kan få ta del utav och arbeta utefter. På detta sätt kan det barndomssociologiska perspektivet genomsyra verksamheten, där barn- och barns perspektiv tillämpas i planering, som kan främja barnens delaktighet till undervisningen.

Ser vi vidare på studiens resultat gällande hur lärarna talar om att erbjuda barnen ett *smörgåsbord* av aktiviteter och olika miljöer, indikerar detta på hur lärarna strävar efter att arbeta med ett brett förhållningssätt. Detta blir relevant, kopplat till tidigare forskning där Karlsudd (2020) presenterar två modeller "the narrow" och "the wide", som handlar om hur ett smalt kontra ett brett förhållningssätt kan appliceras i fritidshemmets arbete, med en utgångspunkt i specialpedagogik. Resultatet i vår studie tyder på att lärarna utgår från "the wide" modellen, där de försöker att anpassa verksamheten efter barnen genom det breda tillvägagångssättet. I det breda förhållningssättet strävar lärarna efter att skapa en miljö anpassad för barnen, vilket bör bidra för barnens inkluderande och tillgängliga lärmiljöer.

Vidare lyfter respondenterna sina upplevelser av att tvingas dela lokaler med skolan, där det inte ges tillräckligt med utrymme för att forma verksamheten utefter barnens behov. Samtliga respondenter menar att de måste förhålla sig till skolan, där barnen i fritidshem måste plocka undan och inte alltid har möjlighet till att spara och fortsätta med det barnen påbörjat. Delade lokaler kan upplevas utgöra ett hinder för att skapa en verksamhet med tillgängliga lärmiljöer som ska anpassas för alla. Andishmand (2017) lyfter upp dessa aspekter i sin avhandling där hon menar att utbildad personal, stora barngrupper och lokaler som inte är anpassade för fritidshem, ses som hinder för att möta barnens behov. Vidare beskriver Andishmand (2017) lokalbristen som förekommer i fritidshemsverksamheten, gör det svårt för lärare i fritidshem att ha tillgång till tillräckligt med rum för att skapa en lärmiljö som passar alla barnen som väljer att gå på fritidshem. Brist på egna lokaler i fritidshem är en stor del som lyfts upp av respondenterna, men också något som känns igen genom vår tidigare erfarenhet. Egna lokaler för fritidshemmet, påstår vi, hade gynnat arbetet för inkludering och tillgängliga lärmiljöer för lärarna.

Resultatet visade för hur lärarna intar olika roller, anpassat till olika situationer. Att lärare i fritidshem tar olika roller, är något som Lundbäck (2022) belyser i sin avhandling, där vissa lärare är mer aktiva i lekar, genom ord och handlingar inkluderar lärare eleverna på olika sätt. De lärare i fritidshem som var mer deltagande i barnens lekar, framträdde som en bro för barnen i den sociala inkluderingen. Lärarna som var mindre delaktiga i lekar och aktiviteter med barnen, sågs mer som observatörer eller övervakare där deras uppgift eller roll blir mer av konflikthantering (Lundbäck, 2022). Resultatet visar att lärarna i fritidshem intar olika roller i skolgården, klassrummen eller matsalen. Därav skapas en viss bredd till ett inkluderande arbetssätt. Slutsatsen blir att lärarna skapar en tydlighet i verksamheten för lärarna att arbeta i, där de kan möta alla barn samtidigt som ger barnen en bättre förståelse av vad lärarna har att erbjuda. Barnen kan då lättare navigera i verksamheten och nå fram till den lärare som kan erbjuda dem rätt verktyg för de behov som barnen behöver hjälp med.

Studiens syfte var att höra hur lärare i fritidshem säger sig arbeta med inkludering och tillgängliga lärmiljöer utefter alla barns behov. Sammanfattningsvis blir det tydligt utifrån våra resultat att lärarna arbetar med inkludering och tillgängliga lärmiljöer utefter barnens behov. Lärarna förhåller sig till den läroplan och styrdokument för fritidshem, samtidigt som man vill att barnen ska få utrymme att forma verksamheten och vara delaktiga (Halldén, 2007). Det främjande arbetet för inkludering och tillgängliga lärmiljöer påverkas mer eller mindre genom

olika faktorer som i exempelvis olika anpassningar, utbildad personal och lokaler. Studien visar för hur lärarna gör olika former av anpassningar både på en grupp- och individnivå för att främja det inkluderande arbetet, barnens delaktighet samt för att skapa tillgängliga lärmiljöer utefter alla barns behov. Lärarna i studien redogör för hur de har helhetssyn över barngruppen, där man intar både barns- och ett barnperspektiv, för att anpassa undervisningen utefter alla barns behov. Personalen är medvetna om att alla barn har olika behov, därför är det i stor vikt att kartlägga barngruppen för att vidare kunna anpassa undervisningen efter detta. En verksamhet som har en bristande personalstyrka, där en icke utbildad personal kan hämma det inkluderande arbetet menar respondenterna.

Våra slutsatser blir utifrån vårt resultat att man som lärare bör ha en sådan helhetssyn över barngruppen, som redogörs i resultatet. Vi menar även att man bör ta vara på lärarnas kompetens och tidigare erfarenheter som ska prägla verksamheten och dess undervisning. Samtidigt ska man förhålla sig till den läroplan och styrdokument som är för fritidshem för att skapa en god verksamhet. Om all personal som arbetar på fritidshemmet förhåller sig till samma mål och riktlinjer, som bidrar med sin kompetens och erfarenheter drar vi slutsatsen att det går att skapa ett starkt fritidshem som kan bidra till det främjande arbetet för inkludering och tillgängliga lärmiljöer.

8 Förslag på vidare forskning

I denna studie har vi fått reda på hur lärare i fritidshem säger sig arbeta med inkludering och tillgängliga lärmiljöer, utefter barnens behov. Vi har fått inblick på vilka anpassningar som görs samt på vilka sätt de görs. Under våra intervjuer så märktes det att respondenterna hade förståelse för barnens olika behov, samt att de ansåg att extra anpassningar krävdes för att möta alla barn. En del av svaren visade dock på hur barnen inte alltid prioriteras i först hand när det kom till valet av olika anpassningar. Den vuxnas synvinkel låg i fokus bland vissa svar, där vi kunde sakna barnens röster.

Detta är något som vi anser att vidare forskning kan fokusera på. Vi tycker att det hade varit intressant att både få höra och se hur barn upplever inkludering, olika anpassningar samt hur de gör sig delaktiga i undervisningen. Vidare forskning skulle kunna ske genom exempelvis observationer och barnintervjuer. Vi anser att detta skulle vara en bidragande faktor för den vidare forskningen inom specialpedagogik i fritidshemmet.

Referenslista

- Ahrne, G & Svensson, P (2015). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I Ahrne, G., & Svensson, P. (Red.) (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. (s. 8 – 15). Liber.
- Andishmand, C. (2017). *Fritidshem Eller Servicehem? En Etnografisk Studie Av Fritidshem I Tre Socioekonomiskt Skilda Områden*. (0436-1121) [Doktorsavhandling, Göteborgs universitet].
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/handle/2077/52698/gupea_2077_52698_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Andishmand, C. (2019) - *Inkluderande undervisning – fritidshemmets arbete med elever i behov av extra anpassningar och särskilt stöd*. Skolverket. (s. 1-8)
<https://www.skolverket.se/download/18.d56125d17821e55a8b1efa/1623654354585/Fritidshemmets-arbete-med-elever-i-behov-av-extra-anpassningar-och-sarskilt-stod-2.pdf>
- Barnens rätt i samhället. (2016). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*.
<https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#hela-texten>
- Bergnehr, D. (2019). Barnperspektiv, barns perspektiv och barns aktörskap - en begreppsdiskussion. *Nordisk tidskrift för pedagogikk och kritikk*, (5), 49–61. <https://doi.org/10.23865/ntpk.v5.1373>
- Bjørndal, C., & Nilsson, B. (2018). *Det värderande ögat: Observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning* (Andra upplagan ed.) 80-117.
- Bryman, A., & Nilsson, B. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder* (Tredje upplagan ed.), 299-312.
- Clarke, V. & Braun, V. (2013) Teaching thematic analysis: Overcoming challenges and developing strategies for effective learning. *The Psychologist*, 26(2), 120-123.
- Corsaro, W.A. (2005). *The sociology of childhood*. (2. ed.) Thousand Oaks: Pine Forge Press. (s. 5-27)
- Elvstrand, H. (2013). Den villkorade delaktigheten. I G. Fjällhed, A., & Jensen, M. (2013). *Barns livsvillkor: I mötet med skola och fritidshem* (1. uppl. ed.) (s. 105–119) Studentlitteratur.
- Elvstrand, H., Söderman Lago, L. & Lundqvist, J. (2022). Fritidshemslärares arbete, trivsel, inkluderande arbetssätt och samverkan [Elektronisk resurs] en enkätstudie i svensk fritidshemskontext. *FPPU, Forskning i Pædagogers Profession og Uddannelse*. (6:2, 107–121). Hämtad från
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-182529>
- Elvstrand, H. (2022). *Elevers delaktighet i fritidshem*. Specialpedagogiska skolmyndigheten.
<https://www.skolporten.se/app/uploads/2022/11/elevers-delaktighet-i-fritidshem.pdf>

- Elvstrand, H & Lago, L. (2019). ”Jag har oftast ingen att leka med” [“Usually I have no-one to play with”] [Elektronisk resurs] Sociala exkludering på fritidshem [peer rejection in leisure-time centres]. *Nordic Studies in Education*. (39:2, 104-120). Hämtad från <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:liu:diva-159610>
- Elvstrand, H. (2009). *Delaktighet i skolans vardagsarbete*. [Doktorsavhandling, Linköpings universitet.] DiVA – portal. <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:229768/FULLTEXT01.pdf>
- Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2015). Intervjuer. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. (s. 34–53). Liber.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Towns, A.E. & Wängnerud, L. (2017). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (Femte upplagan). Wolters Kluwer.
- Glynn, C., & Vetenskapsrådet. (2007). *Vetenskapsrådet och jämställdheten* (Vetenskapsrådets rapportserie, 2006:17).
- Gustafsson, K & Hjörne, E (2015) Friskolan som en frizon för elever i behov av särskilt stöd? Inkludering, olikhet och specialpedagogik för alla. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 20(3–4), 273–299
<https://open.lnu.se/index.php/PFS/article/view/1417/1261>
- Halldén, G. (red.) (2007). *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Carlsson Bokförlag. (s. 25–40 & 164–173)
- Holmberg, L. (2020). *Perspektiv i fritidshem*. (Första utgåvan). (s. 41–62) Natur & Kultur.
- Jakobsson, I. & Nilsson, I. (2011). *Specialpedagogik och funktionshinder*. (s. 23-50). Natur & kultur.
- Karlsudd, P (2020) Looking for Special Education in the Swedish After-School Leisure Program Construction and Testing of an Analysis Model. *Education sciences*, 10 (12), 1-13
<https://www.proquest.com/docview/2466400952?accountid=11162&parentSessionId=zUJN ELoyBfodIYW2UEskkMrWTyztDhsWGUclhzwvd1Q%3D&pq-origsite=primo>
- Koch, E. (2014). Stödet försvinner på eftermiddagen. *Specialpedagogik.se*.
<https://www.lararen.se/specialpedagogik/annat/stodet-forsvinner-pa-eftermiddagen>
- Kvale, S., Brinkmann, S., & Torhell, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun* (Tredje [reviderade] upplagan ed.). (s.41–68 & 97–138). Studentlitteratur
- Lundbäck, B. (2022). *Specialpedagogik i Fritidshemmet: Från samlat forskningsläge till pedagogisk praktik*. [Doktorsavhandling, Linnéuniversitetet].
<http://lnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1699301/FULLTEXT01.pdf>

- Lundgren, B. W., Karlsudd, P., (2013) Relationella avtryck och specialpedagogiska perspektiv i fritidshemmets praktik. I A. Aspelin (Red), *Relationell specialpedagogik - i teori och praktik* (s. 63–78) Liber.
<http://hkr.diva-portal.org/smash/get/diva2:633279/FULLTEXT01.pdf>
- SFS 2010:800. *Skollag*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- Skolverket. (2022). *Kommentarer till Skolverkets allmänna råd om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*. (s. 8)
<https://www.skolverket.se/getFile?file=10021>
- Perselli, A., & Haglund, B. (2022). Barns perspektiv och barnperspektiv: En analys av utgångspunkter för fritidshemmets undervisning. *PEDAGOGISK FORSKNING I SVERIGE*, 27(2), 75–95
blob:<https://artikelsok-ip-btj-se.ezproxy.ub.gu.se/a5bec10b-5440-426d-9bf8-18a75fa95d27>
- Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet: Reviderad 2022*. (2022). Skolverket. <https://www.skolverket.se/getFile?file=9718>
- UNICEF Sverige (2009). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: UNICEF Sverige.
<https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#kort-version>
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer- inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. www.vr.se
https://www.vr.se/download/18.68c009f71769c7698a41df/1610103120390/Forskningsetiska_p%20rinciper_VR_2002.pdf
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningsed*. www.vr.se.
<https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html>

9 Bilagor

9.1 Bilaga 1: Mejl om intresseförfrågan för studien

Detta är det mejl vi använde för att nå ut till rektorerna på våra valda skolor.

Hej Namn** (rektor)

Vi är två kurskamrater som precis påbörjat vårt examensarbete i Grundlärarprogrammet med inriktning mot fritidshem på Göteborgs Universitet. Vi sitter nu och skickar ut en intresseförfrågan om att få komma ut till olika skolor för att genomföra intervjuer med personal som arbetar i fritidshem.

Innan vi presenterar vad studien handlar om vill vi först se hur stort intresset det finns på eran skola om att vilja/kunna delta i studien?

Önskemål vi har för intervjuer är:

- 1–2 personal från fritidshem
- som vi gärna ser har någon typ av utbildning såsom; Behörig lärare i fritidshem, fritidsledare eller fritidspedagog?
- Preliminärt önskar vi att få besöka och genomföra intervjuerna under V.48 på eran skola.

Vi hoppas att ni är intresserade och att vi får höra från er snart!

Med vänliga hälsningar, Edwin Lindqvist & Durim Publica

9.2 Bilaga 2: Intervjuguide

Vår intervjuguide användes som stöd för våra interjuver där vi först presenterade oss och vår studie, för att sedan kunna gå vidare till våra frågor. De första fyra frågorna var mer allmänt inriktade, för att det resterande frågorna riktade sig in emot teori och teoretiska begrepp. Vi hade även stöd med följdfrågor som vi kunde använda i intervjuerna.

Introduktion/Presentation

Vi kommer att starta intervjun med en kortare presentation av oss själva för att skapa en relation till vår respondent. Detta gör vi även för att hen ska känna sig trygg och bekväm med oss. Vidare kommer vi att informera om förutsättningarna för intervjun samt dess upplägg. Vi kommer att vara tydliga med att intervjun är frivillig, att respondenten får säga nej till att svara på frågor som hen inte vill svara på, samt att respondenten ska veta att hen när som helst kan pausa/avsluta intervjun samt att de svar som respondenten ger oss kommer att anonymiseras. Om respondenten ångrar sitt deltagande i studien så har respondenten när som helst möjlighet att avbryta sin medverkan helt och hållet i studien.

Följdfrågor (för oss):

Skulle du vilja utveckla det resonemanget?

Hur tänker du då?

Det här var intressant/spännande/viktigt osv.? Kan du berätta lite mer om detta?

Övergripande frågor:

Namn? (Frivilligt)

1. Vad har du för utbildning?

2. Hur länge har du arbetat som xxx (typ av tjänst)?

3. Hur länge har du arbetat på denna arbetsplats?

4. Vet du hur många av dina kollegor i ditt fritidshem som har någon form av utbildning? I så fall vilken?

Frågor om verksamheten:

5. Skulle du vilja berätta lite om hur verksamheten ser ut i fritidshemmet där du arbetar?

6. Alla barn är ju olika och har olika behov. Kan du beskriva hur ni arbetar för att alla barn ska känna att fritidshemmet är tillgängligt utifrån deras behov?

7. Vilka förutsättningar har ni för att skapa en tillgänglig verksamhet för alla?

8. På vilket/vilka sätt planeras verksamheten?

9. Vilka är dom största utmaningarna i ditt arbete i fritidshemmet när det kommer till att skapa en tillgänglig lärmiljö för alla?

10. Görs det någon form av extra anpassningar i verksamheten?

Om svar JA - vilka?

11. Hur resonerar du kring hur verksamheten bör utformas för att alla barn ska kunna inkluderas? (Bör man göra extra anpassningar för barn med specifika behov eller bör man planera hela verksamheten så att den ska passa för alla barn utan extra anpassningar, eller behöver man en kombination?)

12. I ett önsketänkande...vilka förutsättningar är nödvändiga för att skapa en verksamhet som är anpassad för alla?

9.3 Bilaga 3: Samtyckesblankett

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Vi heter Edwin Lindqvist & Durim Publica och skriver nu vårt examensarbete på Göteborgs Universitet. Vi är tacksam över visat intresse för att vilja medverka i vårt examensarbete i form av intervju.

Samtycke till att medverka i examensarbete

Med denna blankett godkänner du att delta som respondent i vår intervju samt att du godkänner att låta oss använda den information intervju ger oss i vårt examensarbete.

Väljer du att ge ditt samtycke är det en intervju med oss student- forskare som du ger ditt samtycke till.

De personliga uppgifter som vi samlar in kommer endast bearbetas och behandlas av Edwin Lindqvist och Durim Publica, författarna till detta examensarbete.

Uppgifterna som lämnas till oss kommer att sparas på Göteborgs universitets server under arbetets gång. All information och data som tilldelas oss kommer att avidentifieras och förvaras på ett säkert sätt från t.ex. stöld. Detta kommer sedan att raderas.

Du som respondent har under hela intervjuens gång rätt att avbryta/avsluta när du vill. Du har även rätt att inte svara på frågor som du inte vill svara på. Därmed har du även rätt att dra tillbaka ditt samtycke om så önskas.

Skulle det dyka upp någon fråga eller funderingar kring vårt arbete eller ditt deltagande kan du antingen kontakta kursansvarig lärare på Göteborgs Universitet, Viveka Torell, viveka.torell@gu.se eller oss studenter: Edwin Lindqvist: guslindqed@student.gu.se , Durim Publica: gusubdu@student.gu.se

Datum: _____

Signatur: _____

Namnförtydligande: _____